

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

Studijní obor: Sociální pedagogika

**HUDEBNÍ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY A JEJICH HODNOTOVÉ
SOUVISLOSTI**

Bakalářská práce

Autor: Andrea Plačková

Vedoucí práce: Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D

Olomouc 2023

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 16. 4. 2023

.....
Andrea Plačková

..

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat Mgr. Heleně Pospíšilové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady, podněty, věnovaný čas a ochotu, se kterou mně poskytovala všestrannou pomoc. Také děkuji všem respondentům, bez kterých by nebylo možné tento výzkum realizovat.

Obsah

Úvod.....	5
Teoretická část.....	6
1 Volný čas	6
1.1 Čas.....	6
1.2 Vymezení pojmu volný čas.....	8
1.3 Funkce výchovy ve volném čase	11
1.4 Činnosti a instituce volného času.....	12
2 Hodnoty.....	15
2.1 Vymezení pojmu.....	15
2.2 Proces utváření hodnot a jejich zkoumání	17
2.3 Funkce hodnot	19
2.4 Hodnoty a volný čas	21
3 Hudba.....	24
3.1 Hudební vnímání	24
3.2 Vztah k hudbě	24
3.3 Funkce hudby	25
3.4 Působení hudby na člověka	27
Praktická část.....	28
4 Výzkumné šetření	28
4.1 Kvantitativní výzkum	28
4.2 Etika výzkumu.....	29
4.3 Cíl výzkumného šetření	30
4.4 Metody sběru dat	34
4.5 Metoda ověřování hypotéz	35
4.6 Primární analýza dat	36
4.7 Statistická analýza dat, ověřování hypotéz a analýza zjištěných korelací.....	37
4.8 Diskuse	45
Závěr.....	50
Seznam literatury:	51

Úvod

Volný čas je neodmyslitelnou součástí našeho každodenního života. V kontextu naší společnosti slouží volný čas jako nezbytná doba pro opětovné načerpání energie a regeneraci. Zároveň je však kladem čím dál větší důraz na kvalitu prožívaného času a vlastní aktivitu v tomto směru. (Poláčková in Kraus, 2001)

Pokud mluvíme o volném čase, musíme mít na paměti, že svou neodmyslitelnou roli zde hrají i hodnoty, které svým působením ovlivňují volný čas. Z těch se utváří celé hodnotové systémy, kde jsou hodnoty řazeny podle individuálních preferencí.

Za cíl bakalářské práce jsem si stanovila zjistit vztah mezi vybranými hodnotami podle Rokeache a vybranými sociodemografickými charakteristikami u osob, které se věnují hudebním aktivitám.

Tato práce je rozdělena do dvou částí. První z nich je teoretické ukotvení problematiky. V té jsem se snažila především o vymezení pojmu volného času a hodnot a současně popisují několik přístupů a úhlů pohledu z kterých je možné nazírat, vnímat a pojmout zmíněné oblasti. Mimo zmíněné oblasti se také obecně věnuji tématu hudby, který stejně jako předchozí části podkládám literaturou. V druhé části uchopuji tematiku z praktického hlediska. V jednotlivých kapitolách popisují kvantitativní výzkum, vybranou výzkumnou metodu, pomocí níž jsou data sbírány, vyjmenovávám vybrané hodnoty podle Rokeache na jejichž základě stanovují hypotézy, které posléze ověřuji.

V závěru práce v části diskuze konfrontuji hypotézy, u kterých byl zjištěn statisticky významný vztah s poznatky z teorie. Zmiňuji také přínos výzkumu ale i limity práci. V závěru poté hodnotím splnění cíle výzkumu a práci jako celek.

Teoretická část

1 Volný čas

V této kapitole se zabývám chápáním času jako pojmu, jeho zasazením do historicko-kulturního kontextu a dalším názvoslovím s ním souvisejícím, a to z pohledu hned několika autorů. Současně je úvodem do filozofie volného času a nutí nás k zamyšlení, jak by s ním mělo být nakládáno. Tyto úvahy doprovází i myšlenky o vlivu a míře působení pedagoga na vychovávané jedince. Tím se zabývají především podkapitoly Čas a Vymezení pojmu volný čas. Následují Funkce výchovy ve volném čase, které poskytují jejich vymezení a vysvětlení. Kapitulu uzavírá téma Zájmové činnosti ve volném čase, kde jsou rozřazeny a popsány jednotlivé činnosti a jím se věnující instituce, s kterými jsou spojeny i odpovídající náležitosti.

1.1 Čas

Kaplánek a kol. (2017) popisují, že evropskou kulturu výrazně ovlivnilo zejména křesťanské a židovské náboženství a ideologie, které byly v souladu s těmito náboženstvími buď přijímány, nebo odmítány. I proto je v naší kultuře kladen důraz na vývoj historických událostí, ale i život jedince, jako jeho neopakovatelnou a nenahraditelnou součást. Historičnost obsahuje jednání společnosti i jedince, proto na jejím základě můžeme do určité míry předvídat vývoj budoucích událostí vázaných na určité situace, které se již odehrály v minulosti. Tento princip vychází z lineárního chápání času, podle kterého má vše začátek i konec, třebaže je nelze vždy přesně určit, ani mít jistotu o budoucnosti po ukončení života jednotlivce.

„Lineární chápání času s sebou přináší zásadní odpovědnost jedince za čas svého života, který je vnímán jako neopakovatelná šance. Celý život člověka i dějiny světa jsou pak vnímány historicky, tedy jako děj, který má svoje východisko a cíl“ (Kaplánek a kol., 2017, s. 39). I proto je lidský život chápán jako neopakovatelná a ojedinělá zkušenost, s kterou přichází i zodpovědnost. Z tohoto důvodu bylo zacházení s časem chápáno v kláštorech jako ctnost a později sehrálo svou podstatnou roli v hospodářství a veřejném životě.

Kaplánek a kol. (2017) ve své publikaci zmiňují významného myslitele Thomase Fräsera, který na čas pohlížel z dvou úhlů pohledu, označených „nootemporalita“ a „sociotemporalita“. Nootemporalita je chápána z pohledu „člověka, který si je vědom své historičnosti – reflektuje minulost, přítomnost i budoucnost“ (Kaplánek a kol., 2017, s. 40). Lidé dokáží přemýšlet v pojmech a jejich prostřednictvím vyjádřit smyslové dojmy. Na jejich konání má vliv vědomí nevyhnutelné smrti. Na rozdíl od nootemporality sociotemporalita určuje čas v dané společnosti. Způsob, jakým jej trávíme a jaký má pro nás význam, spočívá na

naší societě. Autoři v publikaci popisují teorii Maria Polla, podle kterého dnešní člověk prožívá sociotemporalitu. To odůvodňuje charakteristickými znaky takového člověka, totiž jeho orientaci na přítomnost (zapomíná tak na minulost i budoucnost) a vliv společnosti na jedince, který v důsledku toho zapomíná na svůj vlastní život. Tito jednotlivci pak určují celou společnost.

Z výše uvedených důvodů lze vyvodit, že čas silně působí na život člověka. Toto zjištění je podstatné pro práci sociálního pedagoga. Se znalostí této problematiky dokáže lépe porozumět nejen změnám vývoje člověka v čase, ale především mu tyto vědomosti umožňují korigovat a směřovat jedince. S tímto faktem je úzce spjatá pomoc vytvořit pro člověka takové prostředí, které mu umožní najít životní smysl a dopomocť mu smysluplně hospodařit nejen s volným časem s ohledem na jeho omezené množství v jeho životě.

Knotová (2011) se časem zabývá rovněž ze sociálního hlediska. Říká, že náš čas je vymezován společností, ve které žijeme a je uspořádán sociálními aktivitami. Jeho cenu můžeme stanovit pomocí několik hledisek, konkrétně jako ekonomickou, eticko-individální nebo politickou. Autorka, vycházející z Rojka charakterizuje čas jako zdroj, prostředí a horizont.

Zmiňuje, že čas lze vnímat objektivně a subjektivně. V prvním případě se čas neváže na subjektivní prožívání jedince, ale je určen fyzikálním a sociálním časem. V případě subjektivního vnímání záleží na vnitřním prožívání času jedincem. Z toho vyplývá, že naše vnímání času ovlivňuje řada faktorů, jako je např. činnost a vztah k ní nebo naše rozpoložení při prožívání dané situace.

Knotová (2011) nás uvádí do problematiky alternativního způsobu života. Takový životní styl se odlišuje ve 2 faktorech – vnější, kdy se jedná o objektivní životní podmínky a vnitřní, ve kterém zásadní roli hrají individuální zájmy potřeby a hodnoty daného jedince. Tento životní styl se odlišuje od způsobů společenské většiny, která se nachází v obdobných životních podmínkách. Tyto směry jsou často reakcí na ekologii, zdraví, politiku, chování a podobně. V některý z nich je středobodem právě volný čas, což může být ale rizikové pro většinovou společnost (např. bezdomovectví).

Vážanský (1995) ve své knize zmiňuje několik odlišných životních stylů. Pracovně orientovaný životní styl je takový, kdy volný čas slouží jako prostředek pro načerpání sil, aby byli jedinci opět schopni pracovat (práce je pro ně smyslem života). V hedonistickém životním stylu lidé spatřují smysl života v prožívání volného času, práce je pouhým prostředkem k tomu, aby si ho mohli užít. Jsou orientováni na rodinu a své soukromí. Celistvý životní styl prolíná

obě výše zmíněné složky, totiž tu pracovní i volnočasovou. Dochází ke spojení práce s volným časem.

Tuček a kol. (2003) dělí uzavřený časový úsek na 3 bloky, totiž čas pracovní (je vymežován obsahově a časově), který je stráven pracovní činností. Dalším je čas mimopracovní, který se dále dělí na vázaný čas, sloužící ke každodenním nezbytnostem (jako je spánek, hygiena, chod domácnosti...) a volný čas, který není vymežován obsahově ani časově (zbude po splnění pracovních a mimopracovních povinností). Autoři ovšem upozorňují na rozdílnost strukturace „času každodenního života studentů, žen v domácnosti, nezaměstnaných a důchodců“ (Tuček a kol., 2003 s. 175).

1.2 Vymezení pojmu volný čas

Volný čas je „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku)“ (Průcha et al., 2009, s. 341).

Zatímco v práci jsou požadavky na pracující kladeny zvenčí, ve volném čase, který můžeme chápat jako protiklad práce, můžeme náš čas trávit svobodně. Smíme proto „způsob prožívání volného času použít jako indikátor toho, na čem nám záleží a co je pro nás důležité“ (Kaplánek a kol., 2017, s. 13).

Na tomto místě považuji za důležité si uvést 3 milníky, které výrazně ovlivnily vývoj volného času v 16. – 20. století. Prvním z nich je zavedení pravidelné pracovní doby, což současně jasně vymežilo hodiny a dny pracovního volna. Za druhý můžeme považovat navýšení pracovní doby v období industrializace, které vedlo k nedostatku volného času. A posledním je osvícenská idea svobody, která vedla k modernímu chápání volného času. Poté, v evropském novověku, se dospělo k rozdělení soukromé a veřejné pracovní sféry. Podle Opaschowského (in Kaplánek a kol., 2017) byla prvním místem, kde k tomu došlo, škola. Vymežilo se v ní totiž místo zaměstnání, pracovní doba, mzda. Zajímavostí však je, že čas byl dělen na pracovní dobu a rekreaci již ve středověku (příkladem zde mohou být třeba klášterní školy).

Podle Kapláňka (2017) lze pojem anglického slova leisure chápat ve 4 rovinách. Prvním je čas, který nám zůstane po odečtení času, kdy jsme zaneprázdňeni povinnostmi, jako je práce, spánek atd. Kritici však poukazují na orientaci tohoto pojetí do veřejné sféry a sám autor toto vysvětluje na příkladu – totiž, jak bychom měli v tomto případě pojmut nezaměstnané? Při tomto pojetí nám také vyvstává řada dalších otázek. V takto definovaném volném čase mají

jedinci nejen prostor pro svobodnou realizaci, ale také pro setkávání se s různými kulturami, kdy ale může docházet k sociálním problémům.

V případě druhého pojetí chápeme volný čas jako kvalitativní hledisko chování a prožívání. V tomto případě se tedy nejedná o časový úsek, nýbrž o duševní či fyzickou aktivitu (čili náplň a prožívání volného času). Tento aspekt volného času klade důraz na jeho aktivní trávení. V případě pasivního se jedná o tzv. free time a spadá do něj i nudění se. Zažívat v leisure nudu není možné. Proto také disponuje širokou škálou možností pro svobodnou realizaci jedince, což souvisí i s jeho identitou. Současně není nutné vymezovat povinnost a volno. Tento koncept však doprovází mnohé filozofické, etické otázky. Jednou z nich může být třeba rozpoznání hodnotně tráveného volného času. (Kaplánek, 2017)

Třetí pojetí je podobné předchozímu a chápeme jej jako funkci v životě jednotlivce i společnosti. Zaměřuje se především na efekt volného času, nikoliv na aktivitu jako takovou. Zde se užívají pojmy jako hodnotné, zdravé využití volného času (optimal leisure lifestyle). (Kaplánek, 2017)

Čtvrtý a zároveň poslední přístup můžeme vymezit za pomoci 2 protipólů. Na straně jedné je výkon a na té druhé hédonisticky zaměřený volný čas. Toto pojetí je však kritizováno za neschopnost dalšího zkoumání, jelikož není reálné zcela pochopit motivaci tohoto chování, prožívání bez zasazení do sociálního rozměru. Autor však rovněž upozorňuje, že u jednotlivých autorů dochází k prolínání uvedených pojetí. (Kaplánek, 2017)

Podle Stebbinse (2017) můžeme volný čas definovat z hlediska dvou pohledů. První, individuální, který je zaměřen na účastníka a jeho vlastní, jedinečné vnímání volného času, zatímco druhý, který autor nazývá jako kontextuální, jej vnímá v kulturním, sociálním a geografickém kontextu.

Poselstvím individuálního přístupu je vysvětlit vztah mezi volným časem a osobností jako jednoho celku, a to, jak čím volný čas je, tak to, jak ovlivňuje jedince, jeho osobnost, rozvoj, integritu a projev. Autor u zmíněného přístupu neuznává svobodnou volbu ve volném čase ani morální stránku (která může být i deviantní). Volný čas není nátlakový, ale i přesto, že účastníci chtějí některou činnost vykonávat, to neznamená, že ji vykonávat mohou (např. z finančních důvodů). Zároveň zdůrazňuje, že volný čas jedince není zcela svobodnou volbou, je totiž vytvářen a ovlivňován našim zázemím. Za volnočasovou aktivitu považuje takovou činnost, která je prožitá pozitivně, není vnucená, ale při které účastník nezažívá nudu.

Volný čas může být podle Stebbinse (2017) jedním z důvodů k hledání pozitivních prvků v životě jedince, který vede k pozitivnímu životnímu stylu. Tato pozitivita vede ke

smysluplnému životu, na kterém má ve většině případů zásluhu právě volný čas, který je často zdrojem této pozitivivity. Pouhá absence negativity není pro smysluplný život dostatečná.

Druhý, kontextuální přístup popisuje volný čas (anglický pojem leisure) v širších souvislostech z pohledu institucionálního, kulturního a zeměpisného. Pokud je volný čas chápán jako prostor, znamená to, že lze zkoumat jeho projevy v kultuře. Instituci lze chápat jako soubor vztahů, hodnot, norem a vzorců jako řešení problémů spojených s kolektivním soužitím. Z časového hlediska se tvoří jak časový rámec aktivity, tak čas, kdy neprovozujeme nepříjemné povinnosti (či alespoň ne do takové míry, kdy by účastníka od činnosti odradily). V užším pojetí se jedná o čas, ve kterém nedochází k vydělávání peněz na živobytí. Z geografického pohledu se jedná o místo, kde je daná volnočasová aktivita provozována, a to jak umělé (vytvořené lidmi), tak přírodní, popřípadě kombinace. (Stebbins, 2017)

Volný čas lze podle Vážanského a Smékala (1995) chápat dvěma hlavními směry. V negativním smyslu znamená denní dobu, která zbývá po odečtení splnění nejrůznějších povinností (především pracovních/ studijních, péči o domácnost a uspokojení základních fyziologických potřeb). V pozitivním je chápán jako čas, ve kterém má jedinec prostor pro svobodné rozhodování a naplňování tohoto času. Volný čas podle nich můžeme vysvětlit hned z několika perspektiv, které jsou rozděleny do následujících teorií: pracovní polární, volnočasově polární a celistvé.

První zmíněná vychází z negativního chápání volného času, který je podmíněný prací. Z tohoto pojetí vychází dvě hypotézy, které se snaží osvětlit vztah mezi prací a volným časem. Hypotéza kontrastu si všímá naprosto odlišných zájmů prožívání a chování ve volném čase oproti době trávené v práci. S tím souvisí následující čtyři teorie: teorie kompenzace (zabývá se vyrovnáním se s negativními aspekty, které přináší život, během volného času), teorie ventilu (uvolňování nahromaděné přebytečné energie, emocí), teorie zotavení (volný čas jako období pro rekreaci, nezbytnou pro prospívání jedince), teorie spotřeby (volný čas jako čas konzumu, důležitý pro chod produkce činností člověka).

Oproti tomu hypotéza shody pojímá volný čas z hlediska podobnosti oblasti pracovní a volnočasové (probíhá zde transfer naučeného chování z jedné oblasti do druhé). Ta obsahuje tři teorie: teorie redukce (omezenost možnosti volného času vzhledem k pracovním povinnostem), teorie generalizace (pracovní vzorce chování jsou přenášeny do volného času), teorie identity (práce je část činnosti, která by byla prováděna i ve volném čase).

Volnočasově polární způsob vysvětlení volného času vychází z pozitivního pojetí a vnímá ji jako významnou samostatně stojící oblast života. V současné době čím dál méně lidí nalézá smysl života a identifikaci v práci. Proto se nutnost potřeby seberealizace přemísť do

oblasti volného času, kam se přeorientují. Podle autorů Vážanského a Smékala (1995) lze do budoucna očekávat větší rozpolcenost společnosti mezi vztahem k svobodnému volnému času a pracovní činností.

Celistvé chápání volného času jej pojímá kladně. Totiž nelze uchopit pojem volný čas a práci jako dvě rozdílné složky, které jsou zcela odděleny. Je tomu tak z důvodu nahlížení na člověka jako na celistvou sociální bytost, nikoliv jako na jeho pracující část a volnočasovou část jedince. I proto nelze brát volný čas jako pouhou kompenzaci k práci, v obou oblastech musí docházet k seberealizaci.

1.3 Funkce výchovy ve volném čase

Výchova ve volném čase se vyznačuje specifickými metodami a cíli v porovnání s výchovou v době vyučování. Z tohoto důvodu má také rozdílné funkce, které Hájek a kol. (2008) vymezili následovně: výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální, preventivní. Zařízení věnující se výchově ve volném čase pak tyto funkce v různém poměru využívají k dosažení svých cílů. Na jednotlivé funkce byl v průběhu historie kladen různý význam (např. z počátku u prvních institucí zaměřujících se na dobu mimo vyučování dětí se kladl důraz především na sociální a preventivní funkci).

Nyní je za přední funkci považována výchovně-vzdělávací funkce. Ta umožňuje za pomoci metod volnočasové pedagogiky dosahovat stanovených cílů jedince a cílevědomě ho směřovat a formovat jeho osobnost. Prostřednictvím volnočasových aktivit lze prohloubit zájmy jedince, rozvíjet jeho specifické dovednosti, motivovat jej a vést k celoživotnímu vzdělávání. Velký význam mají pro utváření osobnosti, seberealizaci a budování zdravého sebevědomí. Při tomto procesu je možné působit na všechny stránky vychovávaného jedince a to sociální, tělesnou a osobnostní.

Hájek a kol. (2008) také zmiňují jako zásadní funkci zdravotní. V souladu s ní musí probíhat veškeré výchovné působení na jedince ve volném čase, totiž měl by se rozvíjet a podporovat zdravý sociální, duševní i tělesný vývoj. K němu můžeme přispět pravidelným denním režimem (s ohledem na přirozený biorytmus organismu), vyváženou stravou, hygienickými návyky, přiměřenými pohybovými aktivitami, bezpečností práce.

Podle Hájka a kol. (2008) je sociální funkce naplněna jednotlivými institucemi zabývajícími se volnočasovou výchovou. Pod tímto pojmem je nejčastěji chápána péče o děti, jímž již skončilo vyučování, ale jejichž rodiče jsou stále v práci, nebo se z jiného důvodu nemohou o dítě již postarat. V rámci takto pojaté sociální funkce je proto dbáno především na

bezpečnost těchto dětí a náplň jejich volného času. Nejčastěji jsou takovými zařízeními školská (např. školní družina) a do jisté míry i ubytovací a výchovná (např. dětský domov, domov mládeže). Lze tuto funkci také chápat z pohledu sociálních vztahů – prostřednictvím volného času se navazují a upevňují sociální vazby a kontakty (často se svými vrstevníky), ve kterých jsou jedinci spojováni společnými zájmy, postoji, hodnotami a názory. Hájek a kol. (2008) říkají, že z tohoto pohledu při sociální funkci dochází k rozvoji socializace a rozvoji dětí z nepodnětného rodinného prostředí.

V zařízeních zaměřujících se na výchovu ve volném čase se dbá na systematické preventivní působení na jedince v oblastech šikany, návykových látek, nelátkových závislostí, rasové diskriminace a dalších. Nejčastěji se tak jedná o nesespecifickou primární prevenci. Hájek a kol. (2008) tuto funkci rozšiřují na preventivní a rozvojové zaměření výchovy. Vymezuji ji do oblastí drogové závislosti, záškoláctví, gamblingu, kriminality, šikanování, rasismu, virtuálních drog a dalších. Stanovují jednotlivé formy prevence: primární, sekundární a terciální, kdy každá ze zmíněných je určena pro jinou cílovou skupinu. Zatímco primární prevence je typická svým působením na širokou veřejnost, u které se nevyskytuje žádné narušené chování nebo rizikovitost kriminální činnosti, sekundární se soustředí na osoby a skupiny, u kterých je zvýšené nebezpečí výskytu kriminální činnosti a jejich potencionální oběti. Cílem terciární prevence je snaha o zabránění recidivě u osob, kde se již patologické chování vyskytlo. V rámci prevence se bere v úvahu sociální prostředí a podmínky a příčiny jejího vzniku. V publikaci ale také autoři upozorňují, že „pouhé“ nepáchání patologické činnosti z mladého člověka ještě nečiní plně rozvinutou osobnost, proto je zapotřebí ho rozvíjet a ukazovat mu jeho možnosti.

1.4 Činnosti a instituce volného času

Z pohledu obsahu výchovy mimo vyučování do této kategorie dle Pávkové a kol. (2008) řadíme odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné činnosti a přípravu na vyučování, které se níže pokusím blíže definovat.

Odpočinkovými činnostmi se rozumí fyzicky a psychicky nenáročné aktivity, které mají za cíl odstranit únavu. Následují zejména po obědě, ale je možné je v případě potřeby zařadit kdykoliv v průběhu dne. Jmenovitě mohou obnášet klidný pohyb, jako je třeba procházka, povídání si, četba, rukodělné práce, poslech hudby. Je vhodné také uplatňovat relaxační techniky.

Rekreační činnosti mají za cíl odreagovat účastníka a odstranit jeho únavu v důsledku vyučování. Spadají do nich fyzicky náročnější aktivity, zejména tělovýchovné, turistické či sportovní. V ideálním případě jsou realizovány venku. Jsou předpokladem pro duševní a fyzické zdraví dětí a mládeže.

Zájmové činnosti tvoří nejvýznamnější kategorii výchovy mimo vyučování. Obsahují společenskovední, sportovní a tělovýchovné, pracovní-technické, přírodovědné a esteticko-výchovné činnosti, které jsou důležité pro seberealizaci jedince, tvorbu jeho hodnotové orientace, ovlivňují jeho životní styl, podílí se na rozvoji jeho schopností a dovedností a zároveň si jejich prostřednictvím jedinec uspokojuje své potřeby. Současně mají nemalý význam pro duševní hygienu (pomáhají jedinci zvládat těžké životní situace) a vyrovnanost.

V případě sebeobslužných činností se jedná o rozvíjení samostatnosti účastníka v oblasti péče o sebe a svůj majetek. Cílem je vést k návykům, které jsou v souladu se společenskými normami (hygiena, udržování čistoty, jednání s lidmi). Je obzvlášť důležité dbát na důslednost a pravidelnost v jejich provádění.

U veřejně prospěšných činností je stěžejní vést účastníky k dobrovolnému zapojení se do práce pro blaho jiných lidí (ať už se jedná o jednotlivce, či skupiny). Může se jednat o aktivity ve prospěch životního prostředí, nemocných osob, osvětové činnosti atd. Zároveň jejich prostřednictvím dochází k žádoucímu způsobu formování osobnosti jedince a vytváření vztahů vůči druhým.

Příprava na vyučování dopomáhá k plnění školních povinností. Každé z výchovných zařízení se s touto úlohou vypořádává jiným způsobem, mimo jiné také v závislosti na věku dětí a své funkci. Do této kategorie spadá vypracování úloh, prohlubování učebních látek a její uvedení do praxe. Vhodné je zde aplikovat didaktické hry. Vychovatelé také určují vhodnou dobu v denním režimu, kdy bude mít dítě ideální podmínky pro tuto činnost.

Zájmovým činnostem ve volném čase se věnuje řada institucí. Pávková a kol. (2008) jmenuje následovně:

Školní družiny jsou určeny pro děti navštěvující první stupeň základní školy, a to především v době, kdy jsou jejich rodiče v práci. Pro zařízení je typická široká a pestrá škála aktivit a pro tuto věkovou skupinu tolik potřebných pohybových aktivit.

Školní kluby jejichž činnost je zaměřena především pro žáky druhého stupně základní školy. S ohledem na specifika této věkové skupiny jsou účastníci vedeni k samostatnosti a zájmová činnost je více zaměřená. Probíhají zde pravidelné kroužky, ale poskytují možnost i k využití prostor klubu ve spontánních činnostech (herny, počítače).

Střediska volného času (domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností) jsou orientovány na poskytování specializovaných zájmových aktivit, a to jak pravidelných, tak příležitostných (včetně soutěží a táborů). Jsou určeny pro děti, mládež a rodiče s dětmi.

Domovy mládeže poskytují středoškolákům ubytování, stravování a výchovnou péči v případě, že každodenní dojíždění z jejich bydliště není možné. V zařízení dohlíží na dodržování denního režimu, plnění školních povinností a hodnotné trávení volného času s důrazem na dobrovolnost.

Dětské domovy pracují s dětmi a mládeží od 3 do 18 let, případně i se staršími, dokud nedokončí přípravu na budoucí profesi, o které se rodina nechce, nemůže nebo neumí starat. Jedná se o zařízení ústavní výchovy, které má zajistit a dohlížet na řádnou výchovu a vývoj dítěte, podobné té v rodinách, včetně smysluplného využívání volného času.

Základní umělecké školy se zaměřují na hudební, hudebně-pohybové, výtvarné a literárně-dramatické obory. Jsou určeny pro děti, mládež i dospělé se zájmem v oblasti esteticko-výchovné. Přípravují na studium středních a vysokých uměleckých škol.

Jazykové školy jsou specializované na výuku cizích jazyků.

Jinými institucemi můžeme rozumět např. občanská sdružení, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní zařízení, náboženská společenství a další. (Pávková a kol., 2008)

2 Hodnoty

V této kapitole se věnuji problematice hodnot. I přesto, že pojem jako takový nebyl doposud jasně definován, pokusím se v podkapitole Vymezení pojmu nastínit jeho možné vysvětlení a nazírání na něj spolu s dalšími, s hodnotami souvisejícími, pojmy. Následující podkapitola Proces utváření hodnot a jejich zkoumání hovoří o vzniku hodnot, jejich přijímání a odmítání, případně zvnitřnění a s tím související sociologické pojmy. Na to navazují Funkce hodnot, ve kterých se dozvídáme o pochopení významu hodnot v celé jejich šíři a o jejich rozsáhlém přínosu, který nám nabízí. V závěru kapitoly je propojen význam hodnot a volného času.

2.1 Vymezení pojmu

Dle Prudkého a kol. (2009) hodnoty nelze jasně a trvale definovat. Na možné obsahy hodnot je možné pohlížet z mnoha úhlů, lze zkoumat, v jakém kontextu se tyto obsahy objevují a jaké důsledky sebou přináší. V případě pojetí hodnot jako téma výzkumu je stěžejní se zabývat hodnotami jako předmětem poznávání. Zkoumání hodnot je hojně rozlišováno podle toho, čím hodnoty jsou, anebo jako to, čím mají být.

Autoři vysvětlují také chápání hodnot z hlediska sociálních faktorů podle Rokeache (in Prudký a kol., 2009), kterými je jeho dělení na cílové a instrumentální hodnoty. Cílové hodnoty jsou chápány jako konečný stav, kdyžto instrumentální jako způsoby jednání pro realizaci cílových hodnot.

V publikaci Inventura hodnot Prudký a kol. (2009) vysvětlují hodnoty jako objekt výzkumu, čímž rozumíme zejména něco, co:

- nelze nominálně definovat
- lze charakterizovat a identifikovat vztahy hodnot a jejich procesy utváření
- zkoumá sociologie
- je celospolečenské (lze pro poznání využít kvantitativní empirický sociologický výzkum)
- se neustále vyvíjí, včetně jeho poznávání.

Prudký a kol. (2009) také zmiňují své přesvědčení o rostoucí příležitosti pro poznávání hodnot, kdy jsou výzkumy s rozmanitou škálou algoritmů zkoumání podložených různými koncepty a jejich stanovisky a tím vytváří poznatky o odlišných podobách hodnot. Důležitou částí k jejich poznání je i porozumění jejich vývoji, změnám a výkyvům při jejich vzniku (důraz na pochopení a znalost historie hodnot).

Hodnota je „v sociálněpsychologickém pojetí subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj. Hodnoty (hodnotové orientace) jsou osvojovány v procesech socializace a enkulturace. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální) mají trvalou, „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání. Z pedagogického hlediska jsou důležité: 1. hodnotové systémy mládeže; 2. vzdělání samo jako společenská hodnota, tj. významnost, kterou společnost přisuzuje roli vzdělání pro život jedince a pro rozvoj společnosti; 3. hodnoty a postoje jako součást cílů a obsahů škol. edukace vymezených ve vzdělávacích programech“ (Průcha et al., 2009, s. 92).

Hodnotový systém (hodnotová orientace) lze chápat jako „hierarchicky uspořádaný soubor hodnot, který odráží reálné pořadí (důležitost) sdílených určitou skupinou populace v určitém období“ (Průcha et al., 2009, s. 92).

Platí, že „hodnoty jsou výsledkem hodnocení a zároveň zdrojem dalších hodnocení“ (Prudký a kol., 2009, s. 23). Hodnoty samy o sobě však nemohou být hodnoceny, jelikož jsou předpokladem k hodnocení a je zapotřebí je tak i chápat. Samotné hodnoty však být hodnoceny nemohou. Z těchto důvodů je nezbytné hodnoty znovu poznávat ověřitelným a opakovatelným způsobem při bádání.

V souvislosti s hodnotami považují za zásadní vymežit ještě několik s nimi úzce souvisejících pojmů.

Hodnotové vidění označuje situaci, kdy je představované sdělení v souladu s hodnotami adresáta. Hodnotové poselství nám nabízí hodnoty prezentované vysílačem. Nemusí se nezbytně stát, že se propojí s hodnotovým viděním, ale v případě, že se takto událo, má tato skutečnost velký vliv na vznik hodnotových struktur u jedinců, společenství, ale třeba i kultury. Oba tyto jevy se vyznačují různou intenzitou a délkou. Hodnotové preference nám říkají, že hodnoty jsou „součástí či projevem hodnotících opor a jako takové jsou ve vzájemných preferenčních vztazích“ (Prudký, 2009, s. 33). Jsou statické a existují v hierarchii, která se nazývá hodnotovým žebříčkem. Můžeme tedy říci, že hodnotová preference znamená totéž, co hierarchizace hodnot, kdy jsou hodnoty srovnávány napříč úrovněmi. U hodnotové orientace „jde o postupné utváření (...) hodnot v čase, zaměřené do časového působení a rozvoje. Vyjadřují cestu zacílení, směr, kterým se hodnoty (...) budou pravděpodobně ubírat či ubírají“ (Prudký, 2009, s. 34). Tím se rozumí, že se jedná o orientaci preferencí a o způsobech jejich realizace. Hodnotový rámec může být nápomocen při snaze o hlubší poznání hodnot. Snaží se o ohraničení procesů tak, aby možnost přijímat a rozvíjet vlastní hodnoty neohrozil dosavadní hodnotovou strukturu jedince. Hodnotovou strukturu autoři definují jako „celek vzájemně

provázaných atributů hodnot daného nositele“ (Prudký, 2009, s. 36), a to jak v hodnotových orientacích a preferencích, tak v jeho rámci. Tento pojem v sobě obsahuje určitou uspořádanost a vzájemné vztahy v hodnotách subjektu. Normy chování jsou pojmem úzce spojeným s hodnotami – říkají nám, jak daných hodnot dosahovat. Normou se rozumí pravidla ve společnosti, která jsou žádoucí a očekávaná a zároveň nám tím stanovuje pravidla, která jsou nepřijatelná. Zde si můžeme všimnout existence vztahu s přijatými hodnotami. Z těchto důvodů je funkcí norem i změna mezi hodnotami – fakty, které ve společnosti jsou a hodnotami – žádoucími.

2.2 Proces utváření hodnot a jejich zkoumání

Prudký a kol. (2009) vysvětlují, že v případě pojetí hodnot jako sociálních jevů tím také říkáme, že jsou hodnoty vytvářeny při určitých procesech a působení specifických jevů.

Hodnoty vznikají dvojím způsobem, a to procesy, kterými je realizované hodnocení a určitými sociálními jevy souvisejícími s vývojem sociálního jedince (známé jako sociální učení). První zmíněný způsob nám říká, že se jedná o procesy, kterými se provádí hodnocení. V druhém případě se jedná o „procesy ve vývoji sociálního subjektu (...), které vedou k naplnění tohoto subjektu hodnotami určitého druhu“ (Prudký, 2009, s. 39). Tyto procesy se nazývají sociální učení a jsou zároveň podstatou pro socializaci jedince. Vnímáme – li hodnoty jako sociální jevy, znamená to, že vznikají při určitých procesech a za určitých okolností.

Při sociálním učení dochází k přijímání, odmítání, hodnocení hodnot a v jeho průběhu jsou formovány naše postoje, normy. Dochází při něm ke zvnitřnění hodnot neboli interiorizaci. „Socializaci v individuální rovině chápeme jako proces včleňování jedince do společnosti“ (Prudký, 2009, s. 40). Zatímco snaha společnosti zde spočívá v přijmutí stanovených pravidel společnosti jedincem, jedincova snaha tkví v sebeprosazení. V tomto procesu dochází k formování osobnosti jedince a současně k pokračování kulturních zvyklostí společnosti prostřednictvím nového jedince, který přijímá její hodnoty a normy. Socializaci lze proto chápat jako „proces, jehož obsah a výsledky jsou patrné z interiorizovaných hodnot“ (Prudký, 2009, s. 40). Z těchto důvodů je socializace významná nejen pro jedince, nýbrž i pro celé společenství, jehož sociální dědictví je cestou socializace uchováváno. Socializace a vytváření hodnot jedince tak spolu úzce souvisejí. Koncept Ronalda Ingleharta tuto teorii ještě rozvíjí. Podle Prudkého a kol. (2009) tvrdí, že hodnoty jsou pomocí socializace zasazeny v sociální prostředí a zároveň jsou odolné vůči změnám, jsou takřka stálé.

S tím, jaké hodnoty přijmeme za své, úzce souvisí naše jednání, motivace a všeobecně to, kým jsme. V případě že bychom chtěli tyto definiční znaky změnit, museli bychom se resocializovat, což znamená riziko pro jedincovu totožnost, která je tím ohrožena, ale i jeho zařazení ve společnosti. Jedinci se proto snaží spíše o opak – držet se již za své přijatých hodnot a bránit se jakýmkoliv změnám.

Značný vliv na utváření hodnot mají tzv. socializační mediátory, a proto jsou obsaženy v každém hodnotovém výzkumu. Tím, že definujeme váhu a podobu jejich vlivu, zjišťujeme relevanci poznatků o přítomnosti přijatých hodnotových struktur. Zprostředkovávají nám vědění o funkcích nejruznějších sociálních seskupení (zájmových, vrstevnických skupinách, rodině...), atmosféře společnosti (míra svobody, individualizace...), událostech.

Prudký a kol. (2009) také vyzdvihuje zjištění Frankla, podle kterého jsou alespoň nějaké hodnoty lepší než vůbec žádné. Jedinec, který totiž žádnými hodnotami nedisponuje (je zcela vyprázdněn po této stránce) se nachází v bezprostředním ohrožení života. Naopak běžnou součástí života je hledání smysluplnosti a svého hodnotového vyhranění, a to jak v případě jedince, tak i v případě společenství. Bez něj bychom nemohli fungovat, naše existence by nebyla odůvodněná, nebyli bychom článkem v kulturním toku, který je vybrán, obohacen o vlastní pohled jedince a následně předán zpět, aby opět rozvinul kulturu. Z tohoto pohledu se jedná o diferencovanou socializaci – jedinec se jí vymezuje (zejména prostřednictvím vlastní specifické zkušenosti), ale zároveň ho spojuje s ostatními.

Rokeach chápe hodnoty jako přesvědčení, že „specifický způsob jednání nebo cílového stavu existence je osobně i společensky výhodnější než opačný či protilehlý způsob jednání“ (Prudký a kol., 2009, s. 74). Hodnoty pro něj znamenají sklon preferovat určitý stav věcí před jinými. Rokeach (in Prudký a kol., 2009) rozděluje hodnoty na tři složky. První z nich je kognitivní složka, kterou popisuje hodnoty jako žádoucí, kdy člověk ví, jak se chovat a kam směřovat. Druhou složkou je afektivní, která obnáší citový vztah vůči objektu. Poslední, behaviorální složka popisuje hodnoty jako aktivátor či motiv. Hodnoty, které přijmeme za své nás poté ovlivňují v našem rozhodování a chování, vymezují náš postoj na nejruznější témata a určují pozice v sociálních vztazích. Mají vliv i na ovlivňování hodnot druhých.

Rokeach rozděluje hodnoty na cílové popisující cílový stav (o co usilujeme) a instrumentální, kterými je možné hodnot dosáhnout (slouží tedy jako určitý prostředek, způsob chování). Mezi těmito hodnotami nemusí být zřejmý vztah, mohou se prolínat. Podle priorit jsou sestavovány hodnoty do hodnotových systémů, na základě nichž se poté člověk rozhoduje ve svém jednání a rozhodování. Socializací v určité kultuře se systém stabilizuje. „Rozdíly v osobní, společenské a kulturní zkušenosti vyvolávají jak individuální difference

v hodnotových systémech, tak individuální rozdíly v jejich stabilitě“ (Prudký a kol., 2009, s. 76). Ačkoliv jsou proto hodnotové systémy stálé, může být stále některá z výše zmíněných zkušeností hybatelem změn v jejich uspořádání.

Na základě těchto teoretických poznatků Rokeach vytvořil nástroj na výzkum hodnot zvaný Value survey, kdy je bráno v úvahu 36 hodnot v sestaveném dotazníku. Ty jsou rozděleny na hodnoty instrumentální a terminální a respondenti je posuzují podle důležitosti v jejich životě. Na základě získaných dat lze sestavit hodnotový žebříček respondentů, ale také rozdílnosti a shody v preferencích. Lze z nich také získat informace o stabilitě a proměnlivosti hodnotových systémů v různorodém kontextu, míru „platnosti, stability, dynamiky setrvačnosti hodnotových struktur, včetně vztahů k sociálním, demografickým a kulturologickým charakteristikám populace“ (Prudký a kol., 2009, s. 77). Můžeme tak předpokládat i spojení určitých hodnot s danou kulturou.

2.3 Funkce hodnot

Prudký a kol. (2009) říká, že za pomoci vymezení funkcí hodnot můžeme zpřesnit naše poznání hodnot samotných a současně nacházet nové souvislosti.

Hodnoty mohou „fungovat různě, přinejmenším jako:

- a) Stavební kameny kultury
- b) Součástí utváření obsahu sociálních fenoménů a vztahů
- c) Jeden z definičních znaků osobnosti
- d) Zdroj motivace chování
- e) Součástí identifikátorů skupiny či etnika, společenství nebo i institucí
- f) Zdroje sociální a kulturní soudržnosti
- g) Zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti
- h) Atribut morálky
- i) Základy politických filozofií a ideologií“ (Prudký a kol., 2009, s. 45).

Funkce stavebních kamenů kultury spočívá v důležitosti hodnot, jako jejich významného prvku, kterým se vymezuje. Kultura se vyskytuje v každém lidském seskupení, což současně znamená, že je závislá na historii, kdy je předávána další generaci, která si z ní vybranou část přebírá (je selektivní). Lze ji nabýt pouze sociálním učením, kdy jde ruku v ruce získávání kultury se vznikem hodnot. Současně kultura souvisí i s vytvářením si vlastní identity jedince, společenství. Kultura je chápána jako souhrn přijímaných hodnot v subjektu, nelze tak

proto učinit na základě jedné hodnoty. Do kultury je zároveň zahrnut národ i etnikum. (Prudký a kol., 2009)

Další hodnotová funkce nám říká, že jsou součástí utváření obsahu sociálních fenoménů a vztahů a jsou úzce propojeny s cíli. „Bez rozpoznání přijatých a sdílených hodnot nemůžeme porozumět obsahu sociálních aktivit jednotlivců ani uspořádanosti skupin, institucí a společností“ (Prudký a kol., 2009, s. 47).

Hodnoty jako jeden z definičních znaků osobnosti obnáší chování, motivaci, vlohy, dispozice, temperament a další rysy. Toto pojetí hodnot úzce souvisí s další jejich funkcí, kterou je zdroj motivace a chování. Má dvě roviny – v první je brána z hlediska provázanosti motivačních struktur včetně hodnot v nich umístěných. Zároveň se ale dá předpokládat jejich úzká spojitost mezi stabilními normami chování a přijatými hodnotami. (Prudký a kol., 2009)

Hodnoty jako součásti identifikátorů skupiny či etnika, společnosti nebo i institucí jsou vysvětlovány z pohledů mnoha autorů. Podle Dahrendorfa (in Prudký a kol., 2009) lze tuto funkci chápat jako sdílené hodnoty, které fungují jako původce identity. Musil zase vidí identifikaci jako hodnotovou funkci, která působí dovnitř, ale i vně skupiny. Je proto nezbytné poznat sdílené hodnoty, abychom byli schopni identity rozpoznat, ztotožnit se s nimi a působit na ně. Abychom poznali identitu, musíme poznat hodnoty v dané skupině či společnosti. Při hodnotovém výzkumu je zapotřebí respektovat strukturované postupy přijímání a výběru hodnot.

Hodnoty jako zdroje sociální a kulturní soudržnosti v České republice jsou vysvětlovány skrz 6 rozměrů. Tím je soudržnost, kterou vytváří životní styl střeoevropské tradiční společnosti; procesy modernizace, byrokracie, hierarchie a meziválečné období pro vznik samostatného státu; obrana, pronásledování, diskriminace za komunismu a 2. světové války; obyvatel se zvnitřněním cílů komunismu; na zájmech hospodářských politických a sociálních skupin; k vyvážení individualismu se společenskou zodpovědností. (Prudký a kol., 2009)

Hodnoty jako zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti jsou významné především kvůli úloze stanovení obsahu tříd a vrstev společnosti (a obecně sociálních rolí), hierarchického uspořádání společnosti a zásluhou těchto procesů změny významu rolí. (Prudký a kol., 2009)

Hodnoty jako atribut morálky jsou význačné, jelikož samotná definice morálky v sobě mnohdy obsahuje hodnoty, kdy sama hodnotově zasazuje jedince. Druhým možným výkladem morálky je rozlišení mezi dobrem a zlem, která se mimo jiné projevuje právě v hodnotách. Sám autor upozorňuje, že je zapotřebí přijmout některé hodnoty za své, abychom byli takového rozlišení schopni. Tato funkce je zřejmě i jednou z nejrozšířenějších vůbec. Často je morálka

chápána ve spojitosti s hodnotami, a to především mezi širokou veřejností (např. v souvislosti s mizejícím morálním řádem, jistotami společnosti). (Prudký a kol., 2009)

Hodnoty jako základy politických filozofií a ideologií se zabývají zcela odlišnými aspekty, než tomu bylo doposud ve funkcích hodnot, protože se tato funkce vyznačuje svým zaměřením na hodnoty v určité vědní disciplíně. Díky srovnání hodnot společnosti a politické filozofie můžeme postupně dospět až k tomu, čím hodnoty mají být. O to se zaslouhuje snaha politické filozofie odpovědět na: institucionální uspořádání společnosti, jak společenské instituce hodnotit, jak tato měřítka schvalují institucionální uspořádání. Pro odpovědi je nezbytné analyzovat hodnotící východiska. Snahy o vypracování obšírné a výstižné teorie hodnot pramení z potřeby aplikovat tyto znalosti pro kritické zhodnocení konceptů politické filozofie a jejich přenesení nejen do teorie, ale i do praxe. (Prudký a kol., 2009)

2.4 Hodnoty a volný čas

S hodnotami je úzce spjatý životní styl jedince. Lze říci, že se jedná o „soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické“ (Mohapl, 1992, s. 71). Takto pojatý životní styl utváří osobnost jedince. Žumárová (in Kraus a Poláčková, 2001) uvádí pojetí životního stylu Filipce a Filipové, kteří jej charakterizují jako aktivity, v rámci kterých jsou uspokojovány naše potřeby a utvářeny vztahy s nimi související.

Vzhledem k propojení funkcí volného času se zdravým životním stylem je podle Žumárové (in Kraus a Poláčková, 2001) vhodné aplikovat jeho zásady právě v něm. O vhodnost trávení volného času se zaslouhuje široká škála zařízení nejrůznějších typů pro potřeby všech věkových kategorií a sociálních skupin. Jedním z cílů výchovy je pomáhat zvládat a překonávat vysoké požadavky dnešní doby, soustředit se na způsobilost k učení a jednání.

V případě životního stylu jde „o hodnotovou orientaci člověka, která se projevuje v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek“ (Žumárová in Kraus a Poláčková, 2001, s. 160).

Hodnotě volného času je podle autorů přisuzována stále větší důležitost. Největšími problémy volného času je jeho nedostatek a schopnost efektivně jej využívat. Většina obyvatelstva v produktivním věku na sebe klade přemrštěné nároky na bydlení, aktivity dětí ve volném čase a budování kariéry, čímž vzniká uspěchaný život. Začíná vznikat trend trávení volných okamžiků o samotě nebo s nejbližšími osobami. Tento jev provází čím dál větší lhostejnost a apatie v oblasti mezilidských vztahů. U mladistvých je větším problémem

smysluplné využití volného času a s tím vzrůstá i potencionální ohrožení patologickými jevy. V případě, že dojde k vhodnému využití volného času, dochází i ke zlepšení způsobu životního stylu.

Životní styl je determinován podmínkami společnosti, ne všichni jsou schopni dosáhnout, na co by chtěli. Limitem jsou například ekonomické prostředky a příležitosti.

Hájek a kol. (2008) zdůrazňují, že je v současné době od pedagoga vyžadováno propojovat výchovu a vzdělávání ve volném čase s důrazem na využitelnost a přípravu pro život, nikoliv pouze používat jej jako nástroj pro řešení školních záležitostí. Jsou tím myšleny především problémy současného světa jako je například ekologie. Vytvářejí také prostředí, v němž není člověk pouhým pasivním divákem, ale především aktivním účastníkem (např. domy ekologických aktivit). Toho dosahují využíváním následujících způsobů: poznáváním a využíváním souvislostí, časovým dosahem aktivit a různými způsoby jejich realizace, základními funkcemi a činnostmi instituce, na základě hodnocení výsledků aktivit, dle dosahu volnočasového působení. Výše zmíněné aspekty doprovází časová dimenze, v rámci které jsou nadále rozvíjeny schopnosti jedinců a zhodnocovány výsledky. Vliv má také dimenze sociálně prostorová, jenž je chápána jak z pohledu rodinného a celospolečenského, tak ze zeměpisného hlediska volného času.

Z výzkumného hlediska se hodnotami zabývá Evropský výzkum hodnot (European Values Study), který si klade za cíl mapovat vývoj hodnotové orientace v Evropě a na jehož základě později vznikla i světová studie (World Values Study). Součástí tohoto výzkumu je i Česká republika. Výsledky výběrových šetření tvoří časovou řadu a jsou mezinárodně srovnávány.

Výsledky z posledních let evropského výzkumu hodnot ukazují, že postupně dochází k proměně moderní kultury (a to především v západní a střední Evropě). Tyto změny jsou podmíněny stupněm socioekonomického vývoje a historickými faktory daných zemí. Tento výzkum byl naposledy prováděn v roce 2017, do kterého se promítly i dopady ekonomických krizí na evropské hodnoty. (About EVS, 2023)

Světový výzkum hodnot provádí výzkum ve skoro 100 zemích, v nichž žije téměř 90% světové populace. Jedná se tak o nejrozsáhlejší nekomerční časosběrné dotazníkové šetření zjišťující názory a hodnotovou orientaci (v současné době sčítá skoro 400 000 respondentů) a to napříč globálními rozdíly. Tento výzkum pak pomáhá dalším odborníkům z řad vědců ale i politiků pochopit změny ve společnosti a jejich hodnotách. Ty pak jsou využívány v tématech jako je demokratizace, hospodářský rozvoj, rovnost pohlaví, subjektivní blahobyt. Lze je také

uplatnit při zjišťování vztahu mezi kulturními faktory a ekonomickým rozvojem. (What we do, 2020)

Rabušic a Manea (2018) říkají, že vzhledem k časosběrné povaze (výzkum je opakován každých 9 let) umožňuje sledovat změny a vývoj ve společnosti. Data získaná z výše uvedených šetření jsou využívána pro publikování vědecké činnosti, efektivnější cílení v oblasti veřejné politiky, mapování a odhad vývoje v oblasti postojů společnosti a jejich trendů. Šetření nám také poskytuje informace o hodnotové orientaci, postojích, preferencích, přesvědčeních, názorech občanů a jejich změnách v průběhu let. Z tohoto důvodu se zaměřuje na témata jako je morálka, práce, národní identita, náboženství, sociální normy, role, tolerance, politika, rodina, postoj k životnímu prostředí atd.

3 Hudba

Z počátku této kapitoly se v Hudebním vnímání věnuji základní terminologii hudební psychologie a psychologickým procesům probíhajícím při poslechu hudby. Další podkapitolou je Vztah k hudbě, která nám osvětluje postoje, preference a hudební zájmy jedince. Následně v této kapitole představím Funkce hudby, které hudba plní a které se vzájemně prolínají. Tato kapitola je v závěru ukončena tématem Působení hudby na člověka, kdy se zaměřuji především na emoce a prožitky spojené s hudbou.

3.1 Hudební vnímání

Dušek (1972) říká, že k našemu veškerému poznání dochází prostřednictvím smyslů, kdy je receptor podrážděn impulsem, který se přenáší do mozkové kůry. Tam se přeměňuje v psychologický jev (subjekt si uvědomuje intenzitu, trvání, kvalitu...). Nejjednodušším prvkem vnímání je počitek, který nám umožňuje subjektivní vnímání předmětu a má tak rozhodující úlohu v hudební psychologii (a to především počitek tónu). Souhrn počitků nazýváme vjemy. Autor uvádí příklad vjemů, kdy při poslechu hudby čteme i notový zápis a tím dochází k sjednocení zrakového a sluchového vjemu v našem vědomí. V případě spojení těchto různorodých vjemů dochází ke smyslovému názoru, který je vyšší formou vjemu.

V Hudební psychologii autor vymezuje pojem pozornost, jednu z podstatných složek při vnímání hudby, jako „aktivní zaměření poznávacího systému člověka na vnímané podněty“ (Franěk, 2005, s. 81). Veškeré typy pozornosti (zaměřená a bezděčná, rozdělená, fluktuace pozornosti) hrají také klíčovou funkci při vnímání a tvorbě hudby.

Dalším důležitým aspektem v oblasti vnímání hudby je paměť. Zatímco krátkodobá paměť je využívána spíše k okamžité práci se získanými informacemi, kterými je například krátká melodie či vnímání výškového rozdílu mezi tóny, dlouhodobá paměť slouží k využití již dříve nabytých znalostí (stupnice, souzvuky...). Franěk (2005) upozorňuje, že hudební paměť je závislá na hudební zkušenosti. Vliv má také věk, ve kterém se člověk začal hudbě věnovat, všeobecně setkávání s hudbou nebo dlouhodobě trénované skladby.

3.2 Vztah k hudbě

Sedlák a Váňová (2013) tvrdí, že vztah jedince vůči hudbě lze zachytit pojmy jako je postoj, preference, hudební zájem. Zároveň jsou si ale vědomi, že se v tomto případě pohybujeme v poli mezi oborem hudební psychologie, která se zaměřuje na rysy, motivace jedince, jeho vnímání a hudební sociologie, která se zase soustředí na okolní prostředí.

Nyní se zaměřím na hudební zájmy. V tomto kontextu můžeme mluvit o zájmech, jako projevech motivace, prostřednictvím které dochází k prohloubení a rozvoji schopností. Mimo jiné zde může hrát roli i potřeba seberealizace, zvědavost. Pro zájem je charakteristická „výběrová a trvalejší pozornost vůči sledovaným objektům, které se stávají těžištěm teoretické či praktické poznávací aktivity“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 92). V jejich průběhu investujeme naše úsilí, čas a často i peníze. Při vztáhnutí zájmu na oblast hudby u jedince dochází k trvalému a pevnému emočnímu hudebnímu zápalu, vyznačujícím se poznáváním hudby nebo její praktickou stránkou. Pomocí hudebních zájmů si člověk může plnit své hudební potřeby. V rámci hudebního vývoje se mění nejen oblast hudebního zájmu jedince (druh hudební činnosti, interpreti, hudební žánry) ale i kvalita. Tyto zájmy se odlišují trvalostí, šíří atd. Každý člověk prožívá tuto zkušenost rozdílně, a to od emočně laděného zájmu, přes uvědomění si podílu na utváření hodnot až po systematické a záměrné spojení s hudbou. Při jejich zjišťování se nejčastěji užívá metoda dotazníku, rozhovoru, pozorování, které kladou důraz i na okolnosti, které dítě obklopují a mají vliv na jeho vztah vůči hudbě a jejím činnostem. V rámci tohoto zkoumání se rovněž klade důraz na postoj jedinců vůči žánrově rozmanité hudbě a na její hodnocení.

Další podstatným pojmem ve vztahu k hudbě jsou hudební postoje. Můžeme je „považovat za emocionálně-racionální tendence dítěte zaujímat hodnotící vztah k hudbě a k okolnostem jejího provozování“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 93). Mezi to řadíme citovou, behaviorální a poznávací složku, která je zpravidla zjišťována protipóly. Tím zjistíme, kde se jedinec nachází na škále od negativního po pozitivní vztah vůči hodnocenému. Lze je určovat podle jejich zaměření vůči zkoumané skutečnosti a kvalitě. Neměnné názory nazýváme přesvědčení a je obtížné je vyvrátit. Postoje k hudbě se utvářejí postupně v průběhu života a jsou ovlivněny sociálními souvislostmi, osobností jedince, jeho motivací. K typickému jevu dochází v adolescenci, kdy převládá sociální funkce nad tou estetickou. Proto „změna postojů znamená změnu hudebního chování“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 94). Té je možné dosáhnout vysvětlováním a zdůvodňováním nebo interpretací hudby za využití emocí. Tyto postoje můžeme měřit kvantitativně (škálami) nebo kvalitativně (dle vztahu vůči hodnotám). (Sedlák a Váňová, 2013)

3.3 Funkce hudby

„Uspokojuje-li hudba nějaké lidské potřeby, plní tím nějaké funkce“ (Poledňák, 2005, s. 36). Funkce hudby je však komplexním jevem, při kterém dochází k uspokojování řady potřeb od

fyziologických, psychologických až po potřeby z oblasti sociální psychologie. Řadíme mezi ně funkce: biologicko-regenerativní, stimulační, koordinační, terapeutickou, relaxační, tonifikační, antianxiózní, projektivní, sugestivní, diagnostickou, hédonistickou, mravní, očišťující, iniciační, formativní, vzdělávací, dokumentární, zábavnou, poznávací, hodnotící, heuristickou, vyjadřovací, emocionální, náladotvornou, zobrazovací, sdělovací, komunikativní, modelovací, osvojovací, utilitární, ekonomickou, sociální, socializační, mobilizační, vojenskou, magickou, náboženskou, liturgickou, reprezentativní, glorifikační, pochodovou, taneční, slavnostní, monumentalizační, dekorativní.

Neplatí, že každá hudba plní všechny zmíněné funkce současně v každé situaci. Nicméně na základě výše vyjmenovaných funkcí hudby není divu, že vzniká nepřeberné množství různorodých hudebních žánrů, kdy každý z nich má své existenční odůvodnění. To také potvrzuje důležitost hudby v životě člověka, potažmo i v celé společnosti.

Poledňák (2005) přiznává, že zmíněné funkce hudby sice dokazují různorodost, ale brání nám v orientaci a zamezují přehlednosti. Neumožňují rozlišovat mezi rozdíly v úrovních a typech funkcí ani jinak neodkrývají souvislosti mezi funkcemi. Z hlediska hudební historie můžeme rozlišovat několik hlavních a dlouhodobě se objevujících typů funkcí. Jeden z typů vychází z dějinného spojení hudby a náboženství (v širším pojetí magie, rituálů, liturgie). Druhý typ vychází z využívání hudby při terapii. Třetím typem je hédonistické nebo naopak výchovné a estetické využití hudby. Čtvrtým typem je hudba jako koncentrovaný zdroj krásy či krásna. Právě ta je z hlediska historie klíčová, proto se autor detailněji zabývá její charakteristikou.

„Estetická funkce se z ostatních funkcí rodí“ (Poledňák, 2005, s. 38), zejména, jsou-li spolu funkce vzájemně provázené. Příliš mnoho omezení na jednu nebo málo dílčích funkcí znesnadňuje či naprosto znemožňuje estetické a umělecké působení.

Další možností organizace funkcí hudby jsou podle Poledňáka (2005) následovné:

- a) Hudba je zvláštním způsobem osvojování světa, přičemž pojem osvojování zahrnuje momenty praxe (tvorby), emocionální a hodnocení. Prostřednictvím hudby si toto osvojení světa i života sdělujeme.
- b) Hudba je osobitým a mimořádně účinným způsobem lidské seberealizace, kdy je člověk a společnost aktivizována na všech úrovních pohybu.
- c) Hudba je klíčově důležitým prvkem lidského zvukového prostředí, takového, které považuje za líbivé a které potřebuje říká Poledňák (2005).

Z textu proto můžeme soudit, že hudbu lze využívat různými způsoby k různým účelům.

3.4 Působení hudby na člověka

Součástí vlivu hudby je její působení na naše emoce. Emoce jsou definovány jako jev, který obsahuje složku „zážitkovou, fyziologickou, behaviorální a výrazovou“ (Franěk, 2005, s. 170). Další vlastností emocí je jejich spontánnost, která je výsledkem reakce na podnět (ať už vnitřní, či vnější), a proto není možné jejich úmyslné vyvolání. Autor rovněž vysvětluje, že emoce mají hodnotící funkci, která hraje v oblasti hudby významnou roli při procesu vnímání a hodnocení. Mezi základní emoce se řadí: štěstí, smutek, hněv, odpor a strach. Jejich důležitost spočívá především v řízení jednání a reakci člověka, který zažívá neočekávané a mimořádné události.

Franěk (2005) uvádí, že hudební emoce souvisí s našimi každodenními emocemi a není přesně jasné, do jaké míry jsou tyto emoce totožné. Z hlediska psychologie existují dvě názorově odlišné skupiny odborníků, tzv. emocionalisté a kognitivisté. První zmínění tvrdí, že emoce v hudbě způsobují u posluchače autentický emocionální prožitek, kdežto druhá skupina tento přímý prožitek popírá. Kognitivisté vysvětlují, že identifikace určité emoce nutně neznamená i její prožití.

Nejenže hudba působí na emoce člověka, ale ovlivňuje i jeho fyziologické funkce jako je krevní tlak, rychlost dechu, kožní odpor nebo svalový tonus.

Hudba také dokáže vyvolat mimořádný prožitek, který se vyznačuje silnou intenzitou a hloubkou. Franěk (2005) zmiňuje Maslowa, který charakterizoval tzv. vrcholný zážitek jako „výjimečně intenzivní pozornost jedince na vnímání objektu, kompletní pohlcení zážitkem, dezorientace v čase a prostoru, fyzické propojení s tím, co je vnímáno či transcendence vlastního já, sjednocení jedince s vesmírem či stavy transu“ (Franěk, 2005, s. 188). Právě hudba má podle něj být snadnou cestou k prožití těchto vrcholných zážitků. Csikszentmihalyi (in Franěk, 2005) zase užívá pojem proudění (flow), který definuje jako stav intenzivního vykonávání činnosti s neuvěřitelnou lehkostí, která vyvolává pocit uspokojení a radosti. Franěk (2005) zmiňuje výzkumníky Lidströma a Gabrielssona, kteří stanovili šest kategorií hudebního prožitku. Jsou jimi tělesné reakce (husí kůže, mrazení, změna dechu...), vnímání (vizuální či kinestetické vjemy), poznávání neboli kognice (vzpomínky, asociace, změna vnímání času a prostoru...), emoce (euforie, harmonie...), existenciální nebo transcendentální aspekty (rozjímání nad životním stylem, vztahy, existencí, náboženstvím...), osobnostní vývoj (nový pohled na sebe či ostatní, pocit společenství).

Praktická část

4 Výzkumné šetření

V praktické části se věnuji výzkumu hodnot a volnočasovým hudebním aktivitám podloženým teorií z literatury. V jednotlivých kapitolách představím zvolený přístup výzkumu, etiku výzkumu a jejich teoretické ukotvení. V kapitole Cíl výzkumu navíc vysvětlím hodnotové rozvržení podle Rokeache, které ve svém výzkumu používám. Kapitola Metody sběru dat je věnována mnou zvolenou kvantitativní metodou dotazníkového šetření, o který se můj výzkum opírá. V následující kapitole je popsáno samotné ověřování stanovených hypotéz, ke kterému jsem použila metodu Analýza rozptylu (ANOVA). Ta je blíže prakticky rozvedena v podkapitole Ověřování platnosti hypotézy, kde je interpretována do výsledků v jednotlivých hypotézách, se kterými je následně konfrontována. Praktická část je zakončena diskusí interpretující výsledky výzkumu a poskytující srovnání s obdobnými pracemi. Obsahuje také zamyšlení nad dalším zkoumáním a limity práce.

4.1 Kvantitativní výzkum

V této kapitole nastiňuji rozdíl mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem a objasňuji mnou zvolený přístup k výzkumu. Dále detailněji vysvětluji, co obnáší kvantitativní přístup, který jsem se ve svém výzkumném šetření zvolila.

Ve výzkumu je zapotřebí vybírat z dvou možných přístupů, a to kvalitativního a kvantitativního, přičemž s každým jsou spojené jiné kvality. Hendl a Remr (2017) popisují, že nejdříve je důležité stanovit konkrétní oblast výzkumu a výzkumný problém, na jehož základě stanovíme vhodný přístup. Chráška (2003) říká, že zatímco kvalitativní výzkum nám umožňuje konkrétní pohled na problematiku vycházející ze zkušeností výzkumníka a je zpravidla subjektivnějšího charakteru. Hendl a Remr (2017) navíc doplňují, že takový výzkum sebou většinou přináší nestrukturovanou podobu dat, zohledňuje tzv. kontextuální podmínky a interpretuje významy, které zkoumané osoby připisují daným jevům. Oproti tomu kvantitativní výzkum umožňuje hlubší, abstraktnější, ale také objektivnější pochopení daného problému. V kvantitativně směřovaném výzkumu však autor upozorňuje, že je třeba obzvláště dbát na výpovědní hodnotu číselných výsledků a zda jsou výsledky skutečně relevantní vůči zkoumané realitě (validita výsledku). Při porovnání výhod a nevýhod každého z přístupů jsem nakonec usoudila, že je vzhledem k mému cíli výzkumu vhodné zvolit kvantitativní přístup. Mezi argumenty podporující mé rozhodnutí patří především usilování o objektivnost výsledků, velký

výzkumný vzorek, použití strukturalizované metody sběru dat (dotazníkové šetření) a ověřování předem stanovené hypotézy, které sebou kvantitativní výzkum přináší.

Kvantitativně orientovaný výzkum má své kořeny v pozitivismu, ve kterém trvá „přesvědčení o existenci jedné objektivní reality“ (Chráska 2003, s. 40), nezávisle na subjektivním jednání lidí. Za cíl výzkumu je považováno vysvětlení jevu. Pro kvantitativní výzkum je typické zobecňování zjišťovaných skutečností, velké skupiny osob a odstup.

Tento výzkum vychází ze standardizovaného měření „předem definovaných a operacionalizovaných konceptů“ (Novotná a kol., 2019 s. 122). Ukazateli měření jsou reliabilita a validita, které určují přesnost a platnost takového měření.

V rámci kvantitativně orientovaných výzkumů dochází k ověřování hypotéz o vztazích mezi jevy. Ty jsou zprvu „formulovány jako tzv. věcné hypotézy, v nichž se k vyjádření jednotlivých proměnných používá věcných termínů“ (Chráska, 2007, s. 69). Proměnné ve věcné hypotéze se poté operacionalizují, což je vyjádření pro účely přesného měření. Z důvodu možnosti otestování věcné hypotézy statistickými metodami je zapotřebí ji převést na tzv. statistické hypotézy. Těmi jsou „hypotetická tvrzení o vztazích mezi jevy vyjádřená ve statistických termínech“ (Chráska, 2007, s. 69). Platnost statistické hypotézy, nyní ověřena sama o sobě, ale stojí proti jinému tvrzení, zpravidla je jím tzv. nulová hypotéza. Tou je „domněnka, která prostřednictvím statistických termínů tvrdí, že mezi proměnnými, které zkoumáme, není vztah“ (Chráska, 2007, s. 69). Pokud je v důsledku statistické analýzy odmítnuta nulová hypotéza, je automaticky přijata hypotéza alternativní.

4.2 Etika výzkumu

V této kapitole je cílem vysvětlit, z jakého důvodu je nezbytné se etickou stránkou výzkumu zabývat a co to vlastně znamená. Podle autorů Novotná a kol. (2019) je nezbytnost etiky závislá na faktu, že výzkum, potažmo i celá věda, je součástí zkoumání, která mohou být ovlivňována. Proto je zapotřebí jejich dopady svědomitě promyslet.

Výzkumná etika má podle Novotné a kol. (2019) dvě roviny. V rámci procedurální etiky vyvstávají otázky ohledně základních a obecně platných výzkumných principů. Druhou rovinou je tzv. mikroetika, ve které jsou nastoleny otázky týkající se menších každodenních rozhodnutí. Základní etická pravidla se zasazují o rovnocenný vztah mezi účastníkem a výzkumníkem. Účastníci by vlivem výzkumu neměli být poškozeni, zneužiti ani zraněni. Novotná a kol. (2019) také upozorňuje, že výzkumník se má chovat eticky také vůči akademickému prostředí.

Dalším významným bodem, který by měl výzkum obsahovat je transparentnost, totiž otevřenost výzkumu, o kterém jsou jeho účastníci informováni. Tato část obsahuje i informovaný souhlas účastníků. Pouze za velmi výjimečné situace existují výjimky, kdy je identita výzkumníka záměrně zatajena. V takovém případě však Hendl (2008) upozorňuje, že s danou skutečností musí být účastníci obeznámeni po dokončení výzkumu. Taktéž je potřeba účastníkům zdůraznit, že mohou svou účast kdykoliv ukončit. Podle Novotné a kol. (2019) by se také měl výzkumník v otevřeném výzkumu zamýšlet nad anonymizací dat. To je obzvláště důležité při práci s osobními a citlivými daty, které je výzkumník podle legislativy povinen chránit a mít ošetřené podpisem souhlasujícím se zpracováním těchto dat. To vše je potřeba mít na paměti i v období publikace výsledků a archivace.

V případě respondentů v dotazníkovém šetření, ze kterého vychází tento výzkum, byl od všech získán informovaný souhlas. Při online dotazníkovém šetření byl kladen velký důraz na anonymitu respondentů, protože nedocházelo k ukládání adresy internetového protokolu (IP adresy). Dotazník byl rovněž doplněn o kontakt na zodpovědné osoby, které lze v případě dotazů kontaktovat.

4.3 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumu je u osob realizujících hudební volnočasové aktivity zjistit jejich preference vybraných hodnot.

Ve výzkumu jsou zjišťovány hodnoty reprezentující rozmanité aspekty řazené podle Rokeache u lidí preferujících hudební činnosti. V mé práci jsou reprezentovány následující hodnoty podle Rokeache: hodnota přátelství (cílová hodnota prosociální), hodnota nápaditost (kreativnost, tvořivost) (instrumentální hodnota kompetenční), hodnota zodpovědnost (instrumentální hodnota morální) a hodnota štěstí (cílová hodnota intrapersonální).

Dílčí cíle:

- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou kamarádství, přátelství a pohlavím
- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou kamarádství, přátelství a dosaženým vzděláním
- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou štěstí a pohlavím

- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou štěstí u osob a dosaženým vzděláním
- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou zodpovědnost a pohlavím
- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou zodpovědnost a dosaženým vzděláním
- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou nápaditost (kreativnost, tvořivost) a pohlavím
- zjistit, zda u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity, existuje souvislost mezi preferovanou hodnotou nápaditost (kreativnost, tvořivost) a dosaženým vzděláním

V průběhu výzkumné části ověřuji platnost 8 hypotéz, ve kterých zjišťuji vztah mezi volnočasovými hudebními aktivitami a hodnotovou orientací. Jedná se o následující výzkumné otázky a ověření platnosti těchto hypotéz:

Výzkumná otázka č. 1

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H1₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H1_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 2

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H2₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H2_A: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 3

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H3₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H3_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 4

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H4₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H4_A: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 5

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H5₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H5_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 6

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H6₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H6_A: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 7

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H7₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H7_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Výzkumná otázka č. 8

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H8₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H8_A: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

4.4 Metody sběru dat

Dotazník je „výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací prostřednictvím dotazování osob. Podstatou je soubor otázek nebo výroků zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek, výběru respondentů a způsobu zadávání dotazníku. Využití dotazníku pro výzkum a praxi je velmi široké“ (Průcha et al., 2009, s. 58).

Gavora (2010) ve své knize vysvětluje základní terminologii týkající se dotazníkového šetření. Popisuje, že v dotazníku je uplatňováno tzv. dotazování, které se vyznačuje kladením otázek. V případě dotazníku probíhá toto dotazování a následné odpovídání písemně. Údaje jsou v něm získávány písemně. Osoba, která dané informace vyplňuje, se nazývá respondent. Otázka má mít tázací formu, kdežto položka oznamující. Zadávání dotazníku respondentům se nazývá administrace.

Podle Gavory (2010) se jedná o tzv. ekonomický výzkumný nástroj, kdy je za vynaložení malé časové investice získáno mnoho informací. Při tvorbě dotazníku je nezbytné mít jasně a konkrétně stanovený cíl. Struktura dotazníku má být promyšlená a rozdělená do jednotlivých okruhů.

Z toho podle Novotné a kol. (2019) plyne i nárok na určitou míru iniciativy, zájmu a schopnosti ze strany respondentů. Zároveň v takovém případě není možné dovysvětlit případné nesrovnalosti. To klade vyšší nároky na formulaci otázek stručnou (aby nedocházelo k intuitivnímu vyplňování bez řádného přečtení) a zároveň přijatelnou formou pro většinovou populaci. Zavádějící informace mohou poskytovat dotazníky, které jsou vyplňovány více respondenty společně (např. v domácnostech). I přesto, že se jedná o méně kvalitnější a spolehlivější způsob sběru dat na rozdíl od dotazování za přítomnosti tazatele, je tento způsob efektivní (získává data od vysokého počtu respondentů za výrazně ekonomičtějších podmínek).

Ve svém výzkumu prezentuji pouze malou část z rozsáhlého výzkumného dotazníkového šetření pod názvem Dotazník pro výzkum hodnot, základních světonázorových otázek, volného času, sociálních ohrožení a zběhlosti v užívání informačních technologií 2020, které bylo realizované od září 2020 do ledna 2022 na české a slovenské populaci. (Pospíšil a kol., 2020)

Pro svou část výzkumu používám výsledky sběru z dotazníkového šetření od respondentů z České republiky, a to pouze z regionu Morava a Slezsko. Dotazník byl primárně distribuovaný v online verzi (<https://www.socialsurvey.eu/leisure2020/cs#firstpage>) a v případě, že jej respondent nemohl z nějakého důvodu vyplnit sám, byla možná asistence u dotazníku. Participanty tvořily osoby nad 15 let věku z Moravy a Slezska se zájmem ve volnočasových hudebních aktivitách. (Pospíšil a kol., 2020)

Kvůli jednotnému postupu zkoumání volného času byla v roce 2007 navržena první verze katalogu volnočasových aktivit. Od té doby byl katalog na základě výzkumu několikrát modifikován. Hudební aktivity, které jsou v mé práci použity, byly vybrány z katalogu volnočasových aktivit (<https://www.leisureresearch.eu/cs/>), a to z verze 4.0. V katalogu je obsaženo 9 kategorií, 77 subkategorií a 287 aktivit (Pospíšil a kol., 2022). Ve svém výzkumu zkoumám 3 vybrané subkategorie, ve kterých je zařazeno hudební umění. Jmenovitě jsou jimi Hudební umění vokální, Hudební umění instrumentální a Hudební umění – poslech, tvorba a teorie zařazené pod kódy 550, 560 a 570. Hudební umění vokální zahrnuje 5 hudebních aktivit, Hudební umění instrumentální je obsaženo v rozsahu 8 aktivit a Hudební umění – poslech, tvorba a teorie zahrnuje 3 aktivity. Respondentům bylo také umožněno dopsání aktivit v případě, že nebyla obsažena v katalogu. Dotazník obsahuje zejména uzavřené otázky, polouzavřené či otevřené se vyskytují jen zřídka, a to především v případech doplnění chybějící odpovědi (zpravidla jednoslovné). V dotazníku se také vyskytují škálové otázky, ve kterých za pomoci posouvání ukazatele lze odstupňovat hodnocení jevu dle svých preferencí. Validita a reliabilita byla zpracována ve výpočetním softwaru, ve kterém je integrován prvek na lživé odpovědi.

4.5 Metoda ověřování hypotéz

Analýza rozptylu (ANOVA) je statistická metoda, pomocí které můžeme získat spolehlivé a přesné výsledky. „Jestliže máme určitý soubor metrických dat (...), který je rozdělen do několika (k) skupin, potom můžeme vypočítat dva na sobě nezávislé odhady rozptylu“ (Chráška, 2007, s. 132). První z nich „vychází z rozptylu mezi průměry skupin“ (Chráška, 2007, s. 132) a druhý uvnitř skupin. Ten lze spočítat jako rozptyl pro veškeré skupiny z nichž si stanovíme průměr. Tento rozptyl je spolehlivější, protože na něj nemají vliv případné rozdíly mezi skupinami a určuje jej nahodilé kolísání výsledků. V případě prvním je rozptyl mezi skupinami na rozdílech mezi nimi závislý. Jestliže je mezi skupinami rozptyl větší než uvnitř,

Ize z toho usuzovat, „že skupiny nejsou náhodnými výběry z téhož základního souboru“ (Chrásková, 2007, s. 132). Ke zhodnocení poměru těchto rozptylů se využívá tzv. F-test.

$$F = \frac{\text{rozptyl mezi skupinami}}{\text{rozptyl uvnitř skupin}}$$

4.6 Primární analýza dat

Z tabulky č. 1 lze vyčíst, že nejvyšší zastoupení volnočasových hudebních aktivit lze nalézt v Olomouckém kraji, následuje kraj Moravskoslezský, po něm Jihomoravský a nejmenší reprezentační vzorek představuje kraj Zlínský.

Tabulka č. 1 – Vykázané hudební volnočasové aktivity na Moravě a ve Slezsku dle krajů.

Kraje	n	%
Jihomoravský	153	25,04
Moravskoslezský	168	27,50
Olomoucký	175	28,64
Zlínský	115	18,28
Celkem	611	100

Nejvyšší četnost druhů volnočasových hudebních aktivit v tabulce č. 2 reprezentuje hudební umění instrumentální, které tvoří téměř polovinu z veškerých hudebních aktivit. Poté následují aktivity zabývající se poslechem, tvorbou a teorií hudby a nejmenší zastoupení má hudební umění vokální.

Tabulka č. 2 – Subkategorie aktivit ve volném čase počty druhů hudebních aktivit

Subkategorie aktivit ve volném čase	n	%
Hudební umění vokální	120	19,64
Hudební umění instrumentální	294	48,12
Hudební umění – poslech, tvorba a teorie	197	32,24
Celkem	611	100,00

Tabulka č. 3 zobrazuje, že je vyšší početní zastoupenost volnočasových hudebních aktivit u žen.

Tabulka č. 3 – Počet hudebních volnočasových aktivit podle pohlaví

Pohlaví	n	%
Muž	205	33,55
Žena	406	66,45
Celkem	611	100,00

Z tabulky č. 4 lze vyčíst, že nejvyšší počet hudebních volnočasových aktivit realizují lidé se středoškolským vzděláním jako nejvyšším dosaženým. Těsně za nimi následují vysokoškoláci a s větším odstupem poté lidé se základním vzděláním. Nejmenší počet poté realizují lidé vyučení v oboru.

Tabulka č. 4 – Počet hudebních volnočasových aktivit podle vzdělání. Do středoškolského vzdělání jako nejvýše dosaženého vzdělání se počítá i vyšší odborné

Nejvyšší dosažené vzdělání	n	%
Základní	127	20,79
Vyučení v oboru	17	2,78
Středoškolské	234	38,30
Vysokoškolské	233	38,13
Celkem	611	100,00

4.7 Statistická analýza dat, ověřování hypotéz a analýza zjištěných korelací

Výzkumná otázka č. 1

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H₁₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H_{1A}: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 21,087$; $p = 0,000005$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p < 0,001$, je zamítnuta nulová hypotéza a v platnost vstupuje alternativní hypotéza se zněním: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Zároveň se zvyšujícím se průměrem roste u alternativní hypotézy preference, což v tomto případě znamená, že ženy, které realizují hudební volnočasové aktivity významně více, preferují hodnoty kamarádství, přátelství.

Na výzkumnou otázku č. 1 lze odpovědět následovně: Pohlaví ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Z tabulky č. 5 lze vyčíst, že hodnotu kamarádství, přátelství více preferují ženy než muži. (Jedná se o ženy i muže, kteří realizují hudební volnočasové aktivity.)

Tabulka č. 5 – Hodnota kamarádství, přátelství u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k pohlaví

Pohlaví	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
Muž	A: 8,6883 SD: 1,6502
Žena	A: 9,2175 SD: 1,1613
Celkem	A: 9,0399 SD: 1,3670

Výzkumná otázka č. 2

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H_{20} : Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H_{2A} : Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 3,445$; $p = 0,016499$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p < 0,05$, je zamítnuta nulová hypotéza a v platnost vstupuje alternativní hypotéza se zněním: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Zároveň se zvyšujícím se průměrem roste preference hodnoty kamarádství, přátelství, což v tomto případě znamená, že nejvyšší preference vykazují respondenti s nejnižším vzděláním.

Na výzkumnou otázku č. 2 lze odpovědět následovně: Dosažené vzdělání ovlivňuje preferenci hodnoty kamarádství, přátelství u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Podle tabulky č. 6 preferující z osob realizujících volnočasové hudební aktivity hodnotu kamarádství, přátelství nejvíce lidé se základním vzděláním jako nejvyšším dosažením. Vzápětí následuje středoškolské vzdělání, poté vysokoškolské a nejméně preferují danou hodnotu osoby vyučené v oboru.

Tabulka č. 6 – Hodnota kamarádství, přátelství u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k nejvyššímu dosaženému vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Základní	A: 9,2724 SD: 1,6478
2 Vyučení v oboru	A: 8,3176 SD: 1,9632
3 Středoškolské	A: 9,0791 SD: 1,3277
4 Vysokoškolské	A: 8,9266 SD: 1,1490
Celkem	A: 9,0399 SD: 1,3670

Výzkumná otázka č. 3

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H3₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H3_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 6,421$; $p = 0,011526$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p < 0,05$, je zamítnuta nulová hypotéza a v platnost vstupuje alternativní hypotéza se zněním: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Zároveň se zvyšujícím se průměrem roste u alternativní hypotézy preference, což v tomto případě znamená, že ženy, které realizují hudební volnočasové aktivity významně více preferují hodnoty štěstí.

Na výzkumnou otázku č. 3 lze odpovědět následovně: Pohlaví ovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Dle tabulky č. 7 můžeme říci, že hodnota štěstí u osob realizujících hudební volnočasové aktivity je více preferovaná ženami než muži.

Tabulka č. 7 – Hodnota štěstí u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k pohlaví

Pohlaví	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Muž	A: 7,7356 SD: 1,9235
2 Žena	A: 8,1739 SD: 2,0649
Celkem	A: 8,0268 SD: 2,0276

Výzkumná otázka č. 4

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H₄₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H_{4A}: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 0,606$; $p = 0,611083$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p > 0,05$, v platnost vstupuje nulová hypotéza se zněním: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Na výzkumnou otázku č. 4 lze odpovědět následovně: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty štěstí u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Tabulka č. 8 – Hodnota štěstí u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k nejvyššímu dosaženému vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Základní	A: 7,8835 SD: 2,1809
2 Vyučení v oboru	A: 8,1824 SD: 1,9106
3 Středoškolské	A: 7,9684 SD: 2,1088
4 Vysokoškolské	A: 8,1524 SD: 1,8645
Celkem	A: 8,0268 SD: 2,0276

Výzkumná otázka č. 5

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H₅₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H5_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 25,570$; $p = 0,000001$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p < 0,001$, je zamítnuta nulová hypotéza a v platnost vstupuje alternativní hypotéza se zněním: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Zároveň se zvyšujícím se průměrem roste u alternativní hypotézy preference, což v tomto případě znamená, že ženy, které realizují hudební volnočasové aktivity významně více preferují hodnoty zodpovědnosti.

Na výzkumnou otázku č. 5 lze odpovědět následovně: Pohlaví ovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Preferenci hodnoty zodpovědnosti u osob realizujících hudební volnočasové aktivity zobrazuje tabulka č. 9. Podle té mají vyšší preferenci dané hodnoty spíše ženy než muži.

Tabulka č. 9 – Hodnota zodpovědnosti u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k pohlaví

Pohlaví	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Muž	A: 7,9317 SD: 1,8830
2 Žena	A: 8,6239 SD: 1,4326
Celkem	A: 8,3917 SD: 1,6295

Výzkumná otázka č. 6

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H6₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H6_A: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 2,587$; $p = 0,052185$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p > 0,05$, v platnost vstupuje nulová hypotéza se zněním: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Na výzkumnou otázku č. 6 lze odpovědět následovně: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty zodpovědnost u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Tabulka č. 10 – Hodnota zodpovědnost u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k nejvyššímu dosaženému vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Základní	A: 8,1835 SD: 2,0896
2 Vyučení v oboru	A: 7,6235 SD: 2,6338
3 Středoškolské	A: 8,5342 SD: 1,5534
4 Vysokoškolské	A: 8,4180 SD: 1,2728
Celkem	A: 8,3917 SD: 1,6295

Výzkumná otázka č. 7

Ovlivňuje pohlaví preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H7₀: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H7_A: Pohlaví statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 2,453$; $p = 0,117824$; $n = 611$. Jelikož je výsledné $p > 0,05$, v platnost vstupuje nulová hypotéza se zněním: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Na výzkumnou otázku č. 7 lze odpovědět následovně: Pohlaví neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Tabulka č. 11 – Hodnota nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k pohlaví

Pohlaví	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Muž	A: 7,0937 SD: 2,2196
2 Žena	A: 7,3773 SD: 2,0588
Celkem	A: 7,2822 SD: 2,1165

Výzkumná otázka č. 8

Ovlivňuje dosažené vzdělání preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity?

H8₀: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

H8_A: Dosažené vzdělání statisticky významně ovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Uvedené hypotézy byly testovány nulovou hypotézou, jejíž výsledky vedly k přijetí či nepřijetí hypotézy. Byly zjištěny tyto hodnoty: $F = 1,484$; $p = 0,217675$; $n = 611$. Jelikož je

výsledné $p > 0,05$, v platnost vstupuje nulová hypotéza se zněním: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Na výzkumnou otázku č. 8 lze odpovědět následovně: Dosažené vzdělání neovlivňuje preferenci hodnoty nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob, které realizují hudební volnočasové aktivity.

Tabulka č. 12 – Hodnota nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob realizujících hudební volnočasové aktivity ve vztahu k nejvyššímu dosaženému vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Analýza rozptylu (skupinové výsledky)
1 Základní	A: 7,4543 SD: 2,2727
2 Vyučení v oboru	A: 6,3529 SD: 2,8445
3 Středoškolské	A: 7,2150 SD: 2,1293
4 Vysokoškolské	A: 7,3236 SD: 1,9432
Celkem	A: 7,2822 SD: 2,1165

4.8 Diskuse

V této části mé bakalářské práce se pokusím shrnout výsledky vycházející z dotazníkového šetření zjišťujícího preference vybraných hodnot u osob realizujících hudební volnočasové aktivity za působení různých faktorů, přičemž respondenty z dotazníkového šetření tvořily osoby nad 15 let věku z Moravského a Slezského regionu. Zkoumáním platnosti jednotlivých stanovených hypotéz jsem zjišťovala, jaký z faktorů má přímý vliv na předem zvolené hodnoty řazené dle Rokeache u osob uskutečňujících hudební volnočasové aktivity. Výsledky obsažené v praktické části poté konfrontuji s teoretickými východisky.

Výzkumem hodnot se mimo jiné zabývá i tzv. Evropský výzkum hodnot (European Values Study) a Světový výzkum hodnot (World Values Study), které mapují hodnotové preference v Evropě a ve světě. Data obsažená v mé praktické části vycházejí z rozsáhlého šetření Dotazník pro výzkum hodnot, volného času, zběhlosti v informačních technologiích,

světonázoru a sociálních ohrožení realizovaného od září 2020 do ledna 2022. V uplynulých letech byl realizován stejnojmenný dotazník. Dotazník obsahoval hned několik kategorií zkoumajících odlišné hodnotové preference např. postoj k médiím, prožívání volného času či postoj k světonázorovým otázkám, ale bere v úvahu i sociální a zdravotní ohrožení respondenta.

V rámci České republiky regionu Moravy a Slezska byla z celkového počtu 611 hudebních volnočasových aktivit nejvyšší procentuální zastoupenost v Olomouckém, posléze Moravskoslezském, Jihomoravském, a nakonec Zlínském kraji (viz tabulka č. 1). Z hudebních činností jsou na základě šetření nejpoblárnější subkategorie umění instrumentální, následuje poslech, tvorba a teorie a nejmenší počet respondentů zvolil umění vokální (viz tabulka č. 2). Dále jsem zjistila, že větší procentuální zastoupení v hudebních volnočasových aktivitách mají ženy nežli muži (viz tabulka č. 3). Poslední, čtvrtá tabulka zobrazuje, že nejčastějším nejvyšším dosaženým formálním vzděláním u respondentů realizujících hudební volnočasové aktivity je středoškolské, těsně za ním následuje vysokoškolské, poté základní a nejméně častým je vyučení v oboru.

Ve své bakalářské práci jsem zkoumala vztah mezi vybranými hodnotami podle Rokeache a účastí ve volnočasových hudebních aktivitách. Za cíl výzkumu jsem si stanovila zjistit preference následujících hodnot podle Rokeache, kterými jsou: přátelství (kamarádství), štěstí, zodpovědnost, tvořivost u osob realizujících hudební volnočasové aktivity. Pro splnění svého cíle jsem stanovila 8 výzkumných otázek, z nichž jsem odvodila 16 hypotéz. Jejich platnost jsem následně testovala za použití statistické metody Analýza rozptylu (ANOVA). Zkoumaný soubor obsahuje 205 hudebních volnočasových aktivit u mužů a 406 u žen. Dohromady tedy zkoumaný vzorec zahrnuje 611 hudebních aktivit.

U následujících hypotéz se nepotvrdil statisticky významný vztah mezi:

- dosaženým vzděláním a hodnotou štěstí u osob realizujících hudební volnočasové aktivity
- dosaženým vzděláním a hodnotou zodpovědnost u osob realizujících hudební volnočasové aktivity
- pohlavím a hodnotou nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob realizujících hudební volnočasové aktivity
- dosaženým vzděláním a hodnotou nápaditost (kreativnost, tvořivost) u osob realizujících hudební volnočasové aktivity

Naopak u níže uvedených hypotéz se potvrdil statisticky významný vztah mezi:

- pohlavím a hodnotou kamarádství, přátelství u osob realizujících hudební volnočasové aktivity
- dosaženým vzděláním a hodnotou kamarádství, přátelství u osob realizujících hudební volnočasové aktivity
- pohlavím a hodnotou štěstí u osob realizujících hudební volnočasové aktivity
- pohlavím a hodnotou zodpovědnost u osob realizujících hudební volnočasové aktivity

Na základě potvrzených hypotéz tedy můžeme říci, že hodnotu kamarádství, přátelství u osob účastnících se na volnočasových hudebních aktivitách ovlivňuje pohlaví. Analyzujeme-li získaná data, zjišťujeme, že větší preference se prokázala u žen.

V následující hypotéze, u které vyšel statisticky významný vztah, jsme zjistili, že hodnotu kamarádství, přátelství nejvíce preferují osoby se základním nejvyšším dosaženým vzděláním, následuje středoškolské, poté vysokoškolské a nejmenší preferenci hodnoty kamarádství, přátelství můžeme pozorovat u osob, které mají nejvyšší dosažené vzdělání vyučení v oboru.

Platnost hypotézy se potvrdila také ve vztahu hodnoty štěstí vůči pohlaví. Tuto hodnotu preferují více ženy než muži.

Poslední hypotézou, u které se prokázal statisticky významný vztah je hodnota zodpovědnosti u osob realizujících hudební volnočasové aktivity vůči pohlaví. I zde, stejně tak jako v předchozích případech, vyšla vyšší preference u žen než u mužů.

Ačkoliv v tomto výzkumu nezkoumáme chování osob realizujících volnočasové hudební aktivity, lze předpokládat, že se tyto hodnoty promítají i do jejich chování a tím je ovlivňují.

Ve své práci také vidím spoustu příležitostí k dalšímu zkoumání. Při pohledu na výsledky výzkumu by bylo například zajímavé se zaměřit na hypotézy, u kterých se potvrdil statisticky významný vztah a ověřit jej i u osob neprovozujících žádnou hudební volnočasovou aktivitu. Zjistili bychom tak, zda je možné aplikovat zjištěná data i na širší veřejnost, či pouze osoby provozující volnočasové hudební aktivity.

Obdobným výzkumem se zabývala ve své diplomové práci i Barbora Lindnerová, která zkoumala vztah mezi vybranými hodnotami a počtem volnočasových aktivit. Ve výsledcích publikuje zjištění, že hodnoty jedince či skupiny mají dopad na volbu hudebních volnočasových aktivit a celkový způsob trávení volného času. U hodnot svět krásy (příroda, umění, zralá láska,

potěšení a život plný radosti), se prokázal vztah vzhledem k počtu hudebních volnočasových aktivit. Opačný vztah se prokázal u druhu hudebních aktivit a preferenci hodnoty pocit osobní jistoty. Stejně tak, jako v mém výzkumu, se zde prokázal statisticky významný vztah mezi vybranými hodnotami a hudebními volnočasovými aktivitami. Zatímco v případě Lindnerové se jednalo o jejich počet, v mém případě se jednalo o osoby realizující hudební volnočasové aktivity. (Lindnerová, 2020)

Hudebním aktivitám a jednotlivým faktorům ovlivňujícím jejich volbu se ve své diplomové práci věnovala Anna Ondříčková. Ta zjistila, že se lidé ve svém volném čase věnují nespočtu hudebních aktivit jako je zpěv, hra na hudební nástroj, aktivní poslouchání hudby či návštěva společenských a kulturních akcí (např. festivaly, koncerty, divadla). Tato volba je ovlivněna řadou faktorů, jako je pohlaví, čas nezbytný na jejich realizaci, dosažené vzdělání či bydliště. I v případě mého výzkumu se ukázalo, že faktory jako je pohlaví či dosažené vzdělání mají vliv na preferenci hodnot. (Ondříčková, 2020)

Podobné téma, konkrétně vztah mezi hodnotami a počtem hudebních aktivit a vztah mezi konkrétní volnočasovou hudební aktivitou a určitou hodnotou zase zkoumal Stanislav Prais. Ten ve své práci představuje zjištění, že preference určité hodnoty má souvislost s počtem hudebních volnočasových aktivit. Zároveň se neprokázal statisticky významný vztah konkrétní hudební volnočasové aktivity ve vztahu k preferenci dané hodnoty. Stejně tak jako u mě, i v případě Stanislava Praise, se prokázal vztah mezi danou hodnotou a vlivem na hudební volnočasové aktivity. (Prais, 2021)

Mužik (2009) došel k zjištění, že preference některých žánrů je ovlivněna hodnotovou strukturou jedince. Ve své práci zkoumal souvislost mezi různými žánry, které rozdělil do šesti kategorií hudebně-preferenční typologie s preferencí hodnot. Studie srovnává odlišné hodnoty u tzv. Estetiků, Tradicionalistů, Rockerů, Alternativců, Hiphoperů a Popíkařů. Ve zkoumaných oblastech zjišťuje mimo jiné i nejrůznější faktory (pohlaví, místo bydliště, nejvyšší dosažená vzdělání, socioekonomická vrstva), náplň volného času (náboženské aktivity, kroužky, kulturní vyžití, sportovní aktivity), preferenci typu masmédií, ale také preferenci hodnot (spokojenost, altruismus, láska, seberealizace, atraktivita, bohatství, hédonismus). (Mužik, 2009)

Souvislost mezi osobními hodnotami a hudební preferencí potvrzuje i výzkum Hudební identita, hodnoty a hudební preference realizovaný Gardikiotisem a Baltzisem (2012).

Výzkumem hodnoty kreativity, hudebních žánrů a hudebních aktivit v hudební výchově ve škole se zabývala čínská výzkumnice ve městě Changsha. Tam zkoumali názory žáků na kreativitu a hudební výchovu s důrazem na využití kreativity ve výuce hudebních žánrů a v kulturně rozmanité komunitě. Výsledky výzkumu prokázaly užitečnost podpory tvořivosti

žáků prostřednictvím školní hudební výchovy, aby tak vedla k rozvoji tvůrčího a kulturního chápání ve školním vzdělávání. Jako vhodný způsob k dosažení tohoto cíle se ukázalo i využití popové hudby a dalších hudebních žánrů. Právě ty mají dopomoci ke zlepšení jejich tvořivosti, kulturního povědomí a povědomí o hudebních technologiích v hudebních činnostech ve výchově k tvořivosti. Jistou podobnost s mými výsledky zkoumání lze spatřit i zde. Stejně tak, jako u mých výsledků, i tento výzkum dokazuje důležitost podpory hodnot. V mém případě docházelo k testování hodnot podle Rokeache, kdežto v případě výzkumu podle Wai-chung Ho se jednalo o hodnotu kreativity. (Wai-Chung Ho, 2022)

Ačkoliv se objevují práce, které se začínají problematikou hodnot a hudebním aktivitám ve volném čase věnovat, stále jsem při psaní práce narážela na problém při srovnání mých výsledků z důvodu nedostatečného zpracování tématiky v literatuře.

Jak jsem již zmiňovala, problematika vztahu hodnot a volnočasových hudebních aktivit není ve výzkumu dostatečně pokryta, což přidává na důležitosti mé práci. Ačkoliv se tento výzkum může zdát teoreticky orientovaný, jeho přínos pro praxi je nezpochybnitelný a o to víc, že výzkumy v této oblasti jsou nedostačující.

Největší využití mé práce pak můžeme naléznout v práci sociálního pedagoga či jiných nejen pomáhajících profesích. Využití je znatelné v rámci nejrůznějších zařízení, organizací, zájmových činností a jiných programů, kde pracovníci přichází do kontaktu s klienty a účastníky. Těmi mohou být děti, mládež, dospělí i senioři. Tento výzkum nám také dokazuje, že prostřednictvím hudebních aktivit lze vést jedince k určitým hodnotám. Ukazuje, jak jsou hodnoty a účast na volnočasových hudebních aktivitách provázané a jak důležitou roli hraje při práci sociálního pedagoga vedení k hodnotám. Je zde také prostor pro zamyšlení, zda směřování lidí k hudebním aktivitám může znamenat i přivádět je k určitým hodnotám, jako je například zodpovědnost.

Závěr

Ve volném čase se lze zabývat širokou škálou aktivit, což nám dosvědčuje i katalog ve verzi 4.0, který obsahuje na 287 aktivit (Pospíšil a kol., 2022). Za téma své práce jsem si však zvolila Hudební volnočasové aktivity a jejich hodnotové souvislosti, a tudíž jsem se zaměřovala výhradně na hudební volnočasové aktivity.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. První část obsahuje teoretické ukotvení problematiky volného času, hodnot a hudby, a to z rozličných úhlů pohledů, kterými je jednotliví autoři uchopují. Kromě vymezení zmíněných oblastí literaturou se práce soustředí na dosažení výzkumného cíle, kterému je věnována druhá, praktická část práce. V té se lze dočíst o zvoleném kvantitativním přístupu k výzkumu, o využití metodě sběru dat prostřednictvím dotazníkovém šetření a stanovení i ověřování platnosti hypotéz.

Za cíl své práce jsem si stanovila zkoumání vztahu hodnot a vybraných sociodemografických charakteristik u osob, které se věnují hudebním aktivitám. Zajímalo mě, zda se tyto aspekty ovlivňují či spolu alespoň souvisí.

Výsledky hypotéz, a to především těch, u kterých vyšel statisticky významný vztah, jsem posléze srovnávala s literaturou a zjištěním jiných výzkumníků. Zde jsem také narážela na jeden z největších limitů své práce, totiž nedostatečné zkoumání této problematiky, které mně znemožňovalo řádné srovnání mých výsledků. Tento fakt však zároveň podpořil nezpochybnitelný přínos mé práce pro teorii i praxi. Za další limit práce lze považovat omezený vzorek respondentů, a to pouze na populaci z regionu Moravy a Slezska. Bezpochyby by bylo zajímavé rozšířit toto zkoumání o další hodnoty, ale také územně na další regiony a provést tak srovnání i s výsledky zjištěnými ve Slovenské republice.

Uvedená zjištění lze využít v rámci prevence, totiž podpořením jedinců ve volnočasových hudebních aktivitách můžeme docílit podpory určitých hodnot.

Seznam literatury:

About EVS, 2023. *The European Values Study* [online]. [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/>

DUŠEK, Bohumil, 1972. *Úvod do hudební psychologie*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 92 s.

FRANĚK, Marek, 2005. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 238 s. ISBN 80-246-0965-7.

GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 265 s. 978-80-247-1369-4.

CHRÁSKA, Miroslav, 2003. *Úvod do výzkumu v pedagogice: základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 198 s. ISBN 80-244-0765-5.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ, 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HENDL, Jan, 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HO, Wai-Chung. *Perceptions of values and influential sources of creativity, music types, and music activities in school music learning: a study of students in Changsha, China* [online]. 2021, 17 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: doi:10.1080/14613808.2021.2007230

KAPLÁNEK, Michal a kol., 2017. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-80-262-1250-8.

KNOTOVÁ, Dana, 2011. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

KRAUS, Bohuslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

LINDNEROVÁ, Barbora. *Hudební aktivity ve volném čase ve vztahu k vybraným hodnotám*. Olomouc, 2020. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D.

MOHAPL, Přemysl, 1992. *Úvod do psychologie nemoci a zdraví*. Olomouc: Univerzita Palackého, 89 s. ISBN 80-7067-127-0.

MUŽÍK, Pavel. *Hudba v životě adolescentů: hudební preference v souvislostech*. Olomouc, 2010. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Marek Franěk, CSc., Ph.D.

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej, ŠPAČEK a Magdaléna, ŠŤOVÍČKOVÁ, 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 495 s. ISBN 978-80-7571-025-3.

ONDRIČKOVÁ, Anna. *Hudební aktivity ve volném čase*. Olomouc, 2020. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D.

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol., 2008. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Praha: Portál, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

POLEDŇÁK, Ivan, 2005. *Šestnáct kapitolek z hudební psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 118 s. ISBN 80-244-1127-X.

POSPÍŠIL, Jiří, Helena POSPÍŠILOVÁ a Ludmila TROCHTOVÁ, 2022. Catalogue of Leisure Activities: A New Structured Values and Content Based Instrument for Leisure Research Usable for Social Development and Community Planning. *Sustainability* [online]. 2022(14), 23 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.3390/su14052657>

POSPÍŠIL, Jiří a kol., 2018. Dotazník pro výzkum hodnot, volného času, zběhlosti v informačních technologiích, světonázoru a sociálních ohrožení. *Social Survey* [online].

Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [cit. 2023-02-08]. Dostupné z: <https://www.socialsurvey.eu/leisure2020/cs#firstpage>

PRAIS, Stanislav. *Vybrané hodnoty a hudební volnočasové aktivity*. Olomouc, 2021. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D.

PRUDKÝ, Libor, 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 341 s. ISBN 978-80-200-1751-2.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2009. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RABUŠIC, Ladislav a Beatrice-Elena CHROMKOVÁ MANEA, 2018. *Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017: pramenná publikace European Values Study*. Brno: Masarykova univerzita, 280 s. ISBN 978-80-210-8803-0.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ, 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 406 s. ISBN 978-80-246-2060-2.

STEBBINS, Robert A., 2017. *The Idea of Leisure: First Principles*. Routledge, 142 s. ISBN 13: 978-1-4128-4272-3.

TUČEK, Milan a kol., 2003. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 428 s. ISBN 80-86429-22-9.

VÁŽANSKÝ, Mojmír a Vladimír, SMÉKAL, 1995. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 176 s. ISBN 80-901737-9-9.

What we do, 2020. *World Values Survey* [online]. World Values Survey Association [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp>